

ก

กกกอด โอบกอดไว้ในวงแขน, โอบกอดไว้ในแนบอก, เช่น “...ลาวทองน้องขึ้นช้างพังยอด พี่เลี้ยงนั่งกกกอดสอดประสาน...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนปลายแก้วยกทัพกลับ), “...แม่นกกกกอด ลูกพรอดวอนวิง แจ้วแจ้วแก้วกะลิง จับที่กิ่งไทรทอง...” (บทเห่กล่อมพระเจ้าลูกเธอ เรื่องพระอภัยมณี), “...ต้องลมว่าหวานหนึ่งเหมือนคังคกจะได้กกกอดใครก็ไม่มี...” (นิราศเมืองเพชร), “...มิได้กกกอดแก้วพี่แล้วนา เบนเวลากรรมมากที่จากไกล...” (นิราศถลาง), “...เมื่อไกลนางห่างนุชสุดวิตก ใครจะกกกอดมิตรนินฐา...” (นิราศลอนดอน), กอดกก ก็ว่า.

กงกร [กงกัน] ล้อมวง, ล้อมรอบ, ป้องกันอยู่โดยรอบ, เช่น “...พาเหียรให้แวดวงจตุรงค์กงกร สารสละวันแทนพรรค พิริยห้อมสรพร้อมแหน...” (สรรพสิทธิ์ คำฉันท์), เขียนเป็น กงกัน ก็มี เช่น “...เห็นผู้คนล้อมวงกงกัน คึกคักทุกชั้นทวารใน...” (บทละครเรื่องพระศรีเมือง ตอนที่ ๔ พระศรีเมืองได้นางสุวรรณเกสร), “...เกณฑ์ประจำคู่ชั้น นอกกรัวงกัน...” (ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง), กรรง หรือ กันกง ก็ว่า.

กขกร [กตชะกอน] กระพุ่มมือ เช่น “...กขกรต่างแต่ตั้ง ศิรสา...” (โคลงนิราศหริภุญชัย), กรกข ก็ว่า.

กนิษฐ์, กนิฐา [กะนิต, กะนิตธา] น้อง เช่น “...พระกนิษฐ์นั่งประนมนิ้วประณตขุนรถขับรับแผ่นผยอง...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๔ ตอนท้าวจักรวรรดิสังเมือง), “...แลเห็นสมเด็จพระหริวงศ์กอดองค์พระลักษมณ์กนิฐา...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนบุษบกแก้วลอยบนอากาศ), หลายแห่งหมายถึงหญิงคนรัก เช่น “...คนธรรพ์เฝ้าวนจิต ปลอบกนิษฐ์กัลยาณี เรียมฤาจะมีอารมณ์ช้านดาลฤดี...” (กาพย์คำฉันท์), “...ขอเชิญมิตรกนิษฐ์น้องสองสมรช่วยดับร้อนรุมฤทัยพี่ให้หาย...” (ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๙ เพลงยาว

ความเก่า), “...เธอผู้ศตुरुมากร จรจากกนิษฐไย น้องใช้รูปไภย ประทุษฐะ
ห่อนมี...” (พระนลคำฉันท์ สรรคที่ ๑๑), “...ถ่อมถนอมจอมพินิตกนิษฐา
เหิรเห็จคันทนา นirasกริรมย์สระศรี...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...มาเถิดมามิ่ง
สมรมิตร จะครองไม้ตรีจิตกนิษฐา...” (สมบัติอมรินทร์คำกลอน), “...เห็น
รักหักเหมือนรักพี่เรศร้าง จะเว้นว่างเขยชิดกนิษฐา...” (นิราศพระแท่นดงรัง
สำนวนหมื่นพรหมสมพัตสร (นายมี)).

กัมภกรณ ทอดตัวลงกราบราบกับพื้น เช่น “...สองเห็นเสื่อกราบเฝ้า คร้ามกลัว
กัมภกรณเข้า ไปกราบไหว้ทั้งสอง...” (ลิลิตพระลอ), “...ลูปอกตกใจลงลาน
บังคมกัมภกรณคลานออกมา...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์
ให้รับกองทัพท้าววยศวิมลเข้าเมือง), “...กัมภกรณตั้งพานหมากองศาสดา ขึ้น
ธรรมาศน์จับบาศม์ภักดิ์จ้อง...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุด
วชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนแฉกแค้นเทศน์มัทรี), “...ถวายพวงมาลัยที่ในพาน
แล้วกัมภกรณคอยฟังจะสั่งความ...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม
๑ ตอนศรีสุวรรณให้สารลานางเกษรา), “...สองนางนงนุชน้อยคอยคลาน
ประนมกัมภกรณ ประนदन้อมดูษฏี...” (อุเทนคำฉันท์ ตอนเข้าห้อง
จินตะหรา), “...คิดแล้วบนาน ประนมกัมภกรณ ทูลถามพระภู มีกิจกลใด
ในข้าพฐู จึงแลแปดดู พักตรามัทรี...” (สักกบรรพคำฉันท์), กรานกัม กัว่า.

กมล ๑ [กะมน] ดอกบัวหลวง เช่น “...ภรรณาคือกลีบกลมโก มลกลามแก้งผจง
ทรงกาญจน์กฤษณชลยรรย มณีพรายพิรากรม...” (สมุทรโฆษคำฉันท์),
“...ชวนกันเก็บบุบผชาติบังขทัด ธรทรงกลมปัทม ขจร...” (สมุทรโฆษ
คำฉันท์), “...ไชยสินธุเทียมกระแสน กระษัตรีสินธุสาคร โคมุทกลมขจร จรุงคนธ
อวลอวย...” (สรรพสิทธิคำฉันท์), “...โสภณพิมลชลลาลดาบัทมระตะ
ดาษเตียรด้วยเบญจะ กลม...” (สรรพสิทธิคำฉันท์).

กมล ๒ [กะมน] ใจ, หัวใจ, ดวงใจ, เพราะมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายดอกบัวหลวงตูม,
เช่น “...ใครเล่าแจ้งฤาเจ้าแคลงกลมมี ฤาใส่สีพอให้สมอารมณ์ปอง...” (กา
กลอนสุภาพ), “...คืบแค้คืบในอุระร้าง มาดงกว้างฤคปใจ กดเพลิงดังเพลิง
ถกลใน กลมพลุ่งคือเพลิงกอง...” (อุเทนคำฉันท์), “...รสรักพระอัคระ

วรวงศ์ญะปะทานสราญรมย์ สำราษฏร์ก็เรึงกมลชม สมณัสสหัสสา...” (คำฉันท์ราชสดุดีและเฉลิมพระเกียรติ พระวรวงศ์ญะปะทาน พระองค์เจ้าวิมลภาเทวี), “...โปรดดลกลมขณะจรด นยะบทระเบียบเขียน โดยแบบก็แนบพจนะเนียน เพราะสนิทนสำนวน...” (สรรเสริญพระคเณศวร), บางทีใช้ว่า กระมล. (ป., ส.).

กมุทมาศ [กะมุตมาด, กะมุตทะมาด] บัวทอง หมายถึงนมหญิงคนรัก เช่น “...ระลึกแห่งนวลละออง กมุทมาศ กุเอย...” (โคลงนิราศทวาย), “...สมบุรณ์น้มนวลละออง กมุทมาศ กุเอย...” (โคลงนิราศชุมพร), “...บัวบังกชโกมิน กมุทมาศ เรียมเอย...” (โคลงนิราศตลาดเกียบ), “...ดั่งดวงกมุทมาศ แลสพุ่มสพรรณตูลู ชายเด็ดประชีฐ กระหย้าโยนบ่หวังชม...” (มหาราชคำฉันท์).

กรกช [กอรกะด] กระพุ่มมือ เช่น “...บัดนั้นจึงสองนาย ถวายกรกชประนม บังคมทูลบมิช้า ว่าข้าบาทสรวมชีพ เจ้าจอมทวีปโองการ...” (ลิลิตพระลอ), “...ศรีสิทธิสวัสดิ ชยศคุดมกล วิมลวิบูลย์ อตุลยาติเรก เอกภูธรกรกช ทสนัษสมุขลิต วิกสิตสโรชิตม บรมนบอภิวาท...” (ลิลิตยวนพ่าย), “...นางถวายกรกชไหว้ บาทบงส์...” (ลิลิตพระศรีวิชัยขาดก), “...เสด็จไปประนอยถวาย กรกชคมคัล ลาป็นสุธารรรม มีกสองกระษัตริย์...” (พระสุธนคำฉันท์), กรกช ก็ว่า.

กรกฏ, กรกฏ [กอรกะด] ปู เช่น “...กรกฏกึ่งก้งแลม้งกร เทียวสัญจรโบกหางอยู่กลางชล...” (นิราศกลาง), “...ภูมิกรกฏเคียงคอย แนมเฉนิยรหอยระเหหา...” (สูตรธนคำฉันท์), “...กึ่งก้งทั้งกรกฏและกัจจปก็มี กากดตะโกกเกดี่ กระโดด...” (อลินจิตต์คำฉันท์), “...กรกฏกัจจปะจิริจราวและอ้าวและอุกและมาง สอ้อนสัญจรกลาง สลิล...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...กรกฏกุ่มกัลลสัง แสงวพิช...” (โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช), “...กรกฏกมินทรตีนดู ในสระสินธุ บรูพิภัตโกฏิพัน...” (อุเทนคำฉันท์), “...กึ่งก้งกรกฏจิริจราว งูเงือกเสือกพราว ภูงคชาตสำเร็จ...” (มัทรีคำฉันท์), บางทีใช้ว่า กรรกฏ หรือ กรรกรฏ. (ส. กรกฏ; ป. กฏกฏ).

กรณี [กระณี, กอระณี] กิจหรือการงานอันควรกระทำเพื่อให้เกิดประโยชน์ เช่น “...หากละกิจกรณี นักรบ...” (โคลงนิราศประลองยุทธ), “...องค์ใดรอบรู้ เป็นธรรมเนียม อยู่คงเวที ทรงสุจริต ในกิจกรณี ประกอบการดี เป็นนิจนรินทร์...” (พระนลคำหลวง เล่ม ๑ สรรคที่ ๖), “...ยามข้ากอบกรณี พิธีมะเยบวร, จงโปรดประทานพร ประสาท...” (มัทนะพาธา), “...ไปลีกรณีบ้า รุงชาติ เฉลิมเลย...” (โคลงลิลิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์), “...พระหนักในพระกรุณา กรณีมีสาร มากสิ่งประเสริฐสมงาม...” (คำฉันท์ราชสุดีและเฉลิมพระเกียรติพระวรวงศ์ญาณุภาพแทน พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี), “...ทากรณีประจำ ตามคำสั่งเช่นเจ้า หริตจันทร์เกิดเกล้า แห่งผู้บุตร...” (จินทรามาติลิลิต).

กรม ๑ [กรม] ลำดับ เช่น “...แล้วเสร็จสมเด็จนฤบดี ศรราชวังผจง จักทำสว ยมพรพิมง คลการยโดยกรม...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...วันหนึ่งทิวากร วิจรจากสถาน ราชคือสงกรานต์ นิยมมาสโดยกรม...” (เสื่อโคคำฉันท์), “...หนึ่งนั้นวิถีเทา นคเรศโดยกรม สมยาลิขิตพรหม แลกสิ่งคราชา...” (มหาราชคำฉันท์).

กรม ๒ [กรม] หมวด, หมู่, กอง, เช่น “...โคกเสื่อมคลายใจราช เสร็จสั่งนาฏสังสนม ถ้วนทุกกรมก้านล...” (ลิลิตพระลอ), “...พี่จะเสกเทวี เปนมเหสีอุดม ครบครอง กรมฝ่ายใน สมบัติใครภาเลื่อง เปนนางเมืองนิฤทุกข...” (ลิลิตจันทกินรี), “...แต่บรรดาผู้นางนักสนม ทุกกรมสับสนอลหม่าน...” (บทละครเรื่อง พระศรีเมือง ตอนที่ ๙ พระศรีเมืองทูลลาท้าวพินทุทัต), “...เกณฑ์ทหาร พลเรือนเดือนระดม มาพร้อมกันทุกกรมมากมาย...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนท้าวกูเรปันให้กะหัดตะปาดิคุมกองทัพไป สมทบอิเหนา), “...ทวยบัณฑิตแพทยา ทวยโยธาทุกหมู่ อยู่อยู่รักทุกกรม ประนมทนต์ชูเชิด เทอดทศางคูลีบำบวง...” (ลิลิตตะเลงพ่าย), “...ทำ พระเมรุเกณฑ์ทุกกรมระดมการ ปลุกโรงารเดินรำไว้อำรอง...” (นิทาน คำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๓ ตอนพระอภัยมณี ศรีสุวรรณ สิ้นสมุทร ไปปลงศพท้าวสุทัศน์), “...เครื่องสูงชุมสาย ไม่เงินทองราย ระเบียบบูชา ชมแม่พระสนม ทุกกรมกัญญา ทุกเวลามา ทำสวดสรรสาร...” (อุเทนคำฉันท์). [ส.; ข. กรุ (กรม) ว่า หมวด, หมู่, กอง].

กรม ๓ [กรม] ระทม, ระกำใจ, เตือดร้อนใจ, เช่น “...ข้าเฝ้าพระรับภักตร ฐกัหัก ที่อาไฉย แสวงขึ้นฤทัยไท ภักตรขึ้นกมลกรม...” (อิเหนาคำฉันท์), “...แต่ ออกเรียนร่อนระบบกรมอุรา ถึงจะอาศัยชลก็ขึ้นเคือง...” (นิราศพระบาท สำนวนนายจัด), “...ทั้งลืมหูล่าสาวสุรางค์นางอยู่ราร นฤบาลบรรทมกรม ฤไทย...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนนางวาลีคิดอุบาย ให้นางสุวรรณมาลีสึกได้), “...แสนระทมกรมใจร้องให้พลาญ กลิ้งกลางห้องให้ ไม่สมประดี...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนนางลาวทองครวญ), “...เห็นสถานสถิตยราชวัง เรียมกรม ทรวงเอย...” (โคลงนิราศพระประธม), “...บ้านสรวงศ์สันโดษไอ้ออกกรม...” (โคลงนิราศวัดสมุหประดิษฐ์), ตรม กี่ว่า. [ข. กรุ (กรม) ว่า ลำบาก].

กรมกรอม [กรมกรอม] ระทมทุกข์ เช่น “...ขึ้นแต่หน้าอารมณ์นั้นกรมกรอม แต่ คิดอ่านหว่านล้อมละล่อลง...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนพระอภัยมณีปรึกษาเจ๊ก), “...อบเชยเหมือนพีผุยผอบชม สุกกรม กรมกรอมถนอมกัน...” (นิทานคำกลอนเรื่องจันทโครบ ตอนจันทโครบ เดินทางไปหานางมุจลินท์), กรอมกรม ตรมตรม หรือ ตรมตรม กี่ว่า.

กรมเกรียม [กรมเกรียม] ระทมทุกข์เหมือนใจถูกไฟเผา เช่น “...เรียมนี้ บ มีอาจนุจรหา นุชเอยรวบบทบาท ข้าเป็นน้ำหนอง เลือดกรมเกรียม...” (ราชา พิลาลคำฉันท์), “...โสภสมด้วยโสภฤทัยเรียม อันกรมเกรียมกำสรวญครวญ สลัดไฉนไฉนพระนุชนวล มาสลัดเสนหานี้...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...เรียม กรมเกรียมเทศให้ โหยถวิล อรเอย...” (ลิลิตตะเลงพ่าย), “...คิดเพลงยาว น้าวโน้มประโลมเสียม ว่ากรมเกรียมตรอมอุราจะลาร...” (นิทานคำกลอน เรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนศรีสุวรรณให้สารลานางเกษรา), “...หนาว น้ำค้างพร่างพรมยิ่งกรมเกรียม ในใจเจียมจะระงับไม่หลบลง...” (นิราศ พระปลิว), “...นางแย้มแชรมนมสวรรค์ พี่ถูกถนองยัมพราย ชื่นชมสุขสม สบาย วายสวาทนึกตรึกกรมเกรียม...” (กาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๕ แห่งมสวน), “...เห็นห้วงพระนางจรู อูระดูก็กรมเกรียม บุปผา จะหาเทียม นุชเนื้อก็เหลือแล...” (พระนลคำฉันท์ สวรรค์ที่ ๒๖), เกรียมกรม ตรมเตรียม หรือ เตรียมตรม กี่ว่า.

กรรกง [กันกง] ล้อมวง, ล้อมรอบ, ป้องกันอยู่โดยรอบ, เช่น “...สนมสนวนด้ายเวียง ไชยนทวาร คู่ค่ายสบสสถาน ทั้งนอกทั้งในกรรกง...” (คำฉันท์สรรเสริญ พระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราชสาทอง), “...โยธาดาแสนเสนี ดาสดงพงพี แลสบสังกัดกรรกง...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...ตารั้วระรอบ กลคือเขา บริภณทกรรกง รอบล้อมนิเวศวรคิอวง กฎเกี่ยวพระเมรุมาศ...” (บุณโณวาทคำฉันท์ ตอนขบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค), “...ออก จากอุทยาน ยยัดขนาน ชนิดทิวธง ทิวทวนหอกง้าว หอกง่ามยรรยง ยะยาบ กรรกง พลไกรไคลคลา...” (อุเทนคำฉันท์), “...ขุนนางเฝ้าอยู่พร้อมหมอบ ล้อมวง เปนกรรกงเกลื่อนกลาดดาสดา...” (เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงเมียง), เขียนเป็น กันกง ก็มี เช่น “...หมวดชนิดเกราะกรายพรายแสง รั้วพลชุมแสรง ทั้งนอกทั้งในกันกง...” (อนิรุทธ์คำฉันท์), “...เกลื่อนกรูหมัจจุรงค์ เปน กันกงเรียบเรียงไป ทรงช้างระวางใน เทพลีลาหลังคาทอง...” (ภาพยี่ห้อโคลง ประพาสธารทองแดง), “...พรั่งพร้อมพลพลหจจุรงค์ แวดล้อมกันกง ออก จากนิเวศเวียนมา...” (ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค ๖ ตอนพระราม ประชุมพล), “...งามขนัดตารั้วกันกง งามองค์พระนารายณ์รังสรรค์...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนเริ่มพิธีราชาภิเษก), “...ตั้งกองบริรักษ์กันกง ล้อมวงนอกในแน่นหนา...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนพระอุณรุทขับไล่ธิดานครน้อยใหญ่ จนท้าวไกรสูทให้หายยวมดมาขับผี), กงกร หรือ กงกัน ก็ว่า.

กรรกฎ, กรรกฎ [กันกด] ปู เช่น “...ปฤโล มัจฉนากินฉน อันตรการด้วยชลจรมกรกุ่มภมิมัจฉ กุ่มกรรกฎนลไปไลย...” (มหาวาตคำหลวง กัดทวน ประเวศน์), “...กรรกฎกัจฉประชุมกับกุ่มภิลคคลอน สลิตสลาดสเลมสลอน สลิต...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...กรรกฎทางก้ามร่าย ริมเนินน...” (โคลงนิราศตลาดเกียบ), “...จิวจรวจรัสชลจรมกรรกฎกูร พิศภาคยสมบุรณสระ...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), มาจากคำว่า กรกฎ หรือ กรกฎ. (ส. กรกฎ; ป. กฤกฎ).

กรรฐ์, กรรฐา [กัน, กันดา] คอ เช่น “...เพียวยรโณภาสสร้อย สนองกรรฐ์...” (โคลงทวาทศมาส), “...บงกรรณตระการกาญจน์ กุสุมาลเจียรจินต์ สอเหมะ

กามลิน ศะวิลาสกลกรรฐ์...” (อิเหนาคำฉันท์ ตอนเข้าห้องจินตะหรา), “...ขุนคชคุมขอที่กรรฐ์ คว้าญท้ายนายอัน ประจำนาพยาตรา...” (อิสรหาคำฉันท์), “...พระเชษฐมแก้มเกลากาม โลมน้องโถมงาม ตระการตระกอง กรรฐา...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...บัดนั้นลูกพยัคฆ์ ใส่กลทำรัก แม่ข้าไปหา เคล้าคลึงเคลียชม ตระบัดไกรธา แหรงนั้ดกรรฐา คอขาดบัดใจ...” (เสือโคคำฉันท์), “...ไหลล่งลำกรรฐา ตกท้อง...” (ลิลิตนิทราชาคริต ตอนกาหลิบวางยาอาบ), มาจากคำว่า กัณฐ์ หรือ กัณฐา.

กรรณ, กรรณา [กัน, กันนะ, กันนา] หู, ใบหู, เช่น “...รวดเร็วว่องไวตั้งจักรผันออกมาจากกรรณเบื่องขวา คืบเข้ากรรณซ้ายด้วยฤทธา ลงมายังท้องสุริ...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนนางผีเสื้อสมุทรตาย), “...ชี้คว้านพั้งนัยกกันพัด สองหัตถ์ปิดกรรณเสียทันใด...” (บทละครนอกเรื่องควาญ ตอนที่ ๒ ท้าวสันนุราชชุบตัว), “...แซมมวยด้วยบุปผาลาวรรณ สองกรรณใส่ตุ้มหูภูระยา...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนนางสร้อยทอง สร้อยฟ้า ขึ้นเผ้า), “...สรสำเนียงตริงกรรณ ส่งข้า...” (โคลงนิราศพระพุทธรบาท), “...พิศกรรณ กรรณบางเรียบ งามทัดเทียบกลีบบุษบง พิศศอศอทรง ทรงงามสรรพรับองษา...” (กาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ เข้มโถม), “...กรรณาคือกลีบกลมโลกล มลกามแกล้งผจง ทรงกาญจน์กุ่มทลยรรยง มณีพรายพิรากรม...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...เวียนเจ็ดรอบเสร็จสรรพ เอาบุษบันบรรทับ กับอุระเชยชิด แล้วจุ่มพิศบุปผา ทัดกรรณาแห่งนาง...” (ลิลิตเพชรมงกุฎ), “...ไรเรื่องตฤทิจงแปลง กรรณาบางแบง คือกลีบอุบลลบลาล...” (สูตรรณาคำฉันท์), “...กรรณาหงนุชกลอุบลวิบุลยบาน นาสาอังกุสกาญจน์ พิมล...” (อุเทนคำฉันท์), “...ใบบานบุญทริเกษพิเศษอมรมา เปรียบกับพระกรรณา ก้อย...” (มหาราชคำฉันท์).

กรรตัก [กันตัก] กอด, โอบ, โอบกอด, เช่น “...วันกรกมลสเกี้ยว กรรตัก...” (โคลงทวาทศมาส), “...ทอดทวักทวยกร กรรตัก...” (โคลงนิราศวัดสมุหประดิษฐ์).

กรรพุ่ม, กรรพุ่ม [กันพุ่ม, กันพุ่ม] ทำมือทั้งสองให้ชิดกันเป็นพุ่มหรือรูปดอกไม้ตูม แสดงกิริยาไหว เช่น “...สัพเพปิ วนที่สุเยว อันว่าพระสากยราชอนนมาชุนุ์ ก็ถวายกรรพุ่มบังกษทชนชนะมัสการ กษดาญชลิยฺยังแล ฯ...” (มหาชาติ คำหลวง กัณฑ์ทศพร), “...บัดให้กรรพุ่ม ชุ่มนุมนีวบงกัลลคร ลาเลอ อำเภอผล พนเขตรคีนคลา...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...เบญจางค์วางค อภิวาท ยภิวันทกรรพุ่ม ด้วยกายวจีจิตประชุม อภิมัตย์นัมสการ...” (อุเทน คำฉันท์), “...ยอกรรพุ่มเทวา วรเดชธาดา ชำรงพิศมกผณ...” (ฉันท ก่ออมพระศรีเสวตรวรรณิภา), “...ข้าขอยอกรรพุ่ม เพียงเกษชุมนุมน นบ โชตรตันเรืองศรี...” (ฉันทสรรเสริญพระวรุณ), “...ถวายกรรพุ่มเพียง บวรมาล มิ่งแฮ...” (โคลงโลกนิติ), มาจากคำว่า กระพุ่ม.

กรรโหย [กันโหย] โหยให้, ร้องให้, ร้องโหยหา, สะอื้น, คร่ำครวญถึง, ถวิลหา, เช่น “...กรรโหยรลงการ ในเกลศ นางนา...” (โคลงทวาทศมาส), “...มี กระเรียนร้องก้องกรรโหย หงส์ห่านบินโอย ลั่นลงหฤทัยภูบาล...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...ทั้งสามพระชนนี จะกรรโหยกันแสงหา พระญาติวงศา นะเน่งนางพระกำนัล...” (ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค ๙ ตอนศึก กุมภกรรณ), “...กลางต้นอัดหล่นกลาด ดิงแกล้งสาตปรายไปรย ชมพลางทาง กรรโหย แพบทับพลับพลา บารนี้...” (ลิลิตเสด็จไปขัดทัพพม่าเมือง กาญจนบุรี), “...กรรโหยล่ำโหกให้ หวนถวิล...” (โคลงนิราศวัดสมุห ประดิษฐ์), เขียนเป็น กันโหย ก็มี เช่น “...เอี้ยงแอ่นและออกคลุก รริกปลุก กรเรียนคราง ภูรโดกกันโหยกลาง พนเสียงบรรสารสมร...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...ภูรโดกกันโหยหวน คู่เคี้ยว...” (โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช), “...นางท้าวท้าวทุกขมนัส กำสรดโศกและประปราด ดันด่าวกันโหยหฤทัยดาล เพราะว่าพระมิเหมือนบา...” (อนิรุทธ์คำฉันท์), กระโหย กรโหย หรือ กระโหย ก็ว่า. (ดู กระโหย ๒).

กรวยโกรก [กรวยโกรก] มีลักษณะลึกลงไปเป็นรูปลายกรวย, มีลักษณะ เล็กเรียวลงไปตามลำดับ, เช่น “...แลเห็นเขาเจ้าเงื่อมชะง่อนชะง็อก เปน กรวยโกรกน้ำสาตกระเซ็นชาน...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอ

พระสมุควชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนพลายงามชมดง), “...เห็นแห้วห้วยกรวยโกรก ฆะโงกมอง ดูปลองปล่องเปลี่ยวปลาบวาววิญญา...” (นิทานคำกลอนเรื่อง **พระอภัยมณี เล่ม ๑** ตอนพระอภัยมณีขอโดยสารท้าวสิลราช), “...เป็นแห้ว ห้วยกรวยโกรก ฆะโงกเงื้อม คีลาเลื่อมแลวไไลในไพรสณฑ์...” (นิราศเขาลูกช้าง), โกรกกรวย ตรวยโตรก หรือ โตรกตรวย ก็ว่า.

กรวิก [กระวิก, กอระวิก] นกการเวก เช่น “...กรวิกา จ สัต์คา จ กรวิกพิจิตร แอ่นเอี้ยงซานชาต อื้ออ้อถ้อรวงไว...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพน), “...เสียงแก้วกรวิกตระการ ไพเราะสรวาน บรรสานกันเอาเอาใจ...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...โหยหงสร้องก้อง กรวิกสแกมกัน สมสรวลสร้องนั้น วิกา โกรญจโกกิล...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...เสียงกลกรวิกออน หวานจับ ใจเอย...” (โคลงนิราศฉะเชิงเทรา), “...คุ่มخابแลเขาขัน กระสรสัศวเทิรหา จักไกรระ วาลา กรวิกสำเนียงนาน...” (พระสุธนคำฉันท์), เขียนเป็น **กระวิก** ก็มี เช่น “...ไ่ฟ้าพญาลอ กระวิกแขวกขวาน ขุนแผนกระแวนวาน ระวังไพรตระใน ยาง...” (บุณโณวาทคำฉันท์ ตอนเสด็จประพาสชมไพร), “...ขนกระวิก พี่ยมเพื่อย ฟ่องลม...” (โคลงต้นเรื่องโสกันต์). (ป., ส. กรวิก).

กรอง ๑ [กรอง] ร้อย เช่น “...ดอกไม้กรองเรียบริ้อย หอมตระหลบอบห้อย แห่ง ห่องไสยา...” (ลิลิตพระลอ), “...นางนอมสร้อยสลาพาน ลงเพียงเว็จธาร แลกรองกุสมุสาทร...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...ข้านี้รักษาสวนขวัญ เก็บ บุษบาบัน สุกนธเต็ดกรองถวาย...” (เสื่อโคคำฉันท์), “...จักไครกรองมาลัย ส่งสร้อย...” (ลิลิตเพชรมงกุฎ), “...เห็นนางนั้กรองมาลัย งามดั่งไขไขใน ราวตรี...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอน นนทกาล เอาดอกไม้ทั้งมาลี), “...เก็บเกดกรองมาลัย มาศห้อย...” (โคลง นิราศนรินทร์).

กรอง ๒ [กรอง] ถัก, ทอ, เช่น “...งามนวลเนื้อสไบใยของ กรองเป็นดอกดวง รจนา...” (บทละครเรื่องพระศรีเมือง ตอนที่ ๒ หงส์อาสาหาคู่ให้พระ ศรีเมือง), “...บ้างถากเสาเกลาไม้กรองคา ปลุกตำหนักพลับพลาที่อาศัย...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนอิเหนาตั้งพลับพลา),

“...ไหมทองกรອງถักเป็นอักษร สอดซ่อนเส้นด้ายสายเข็มขัด...” (เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนขุนแผนกับนางวันทองพักอยู่ที่ท่าต้นไทร), “...ฟางพื่นปุพรมทอง ทอไหมกรອງประกอบแกมแซมเป็นลายลอยเลิศ เชิดดอกเด่นชิงดวง...” (ลิลิตนิทราชาคริต ตอนอาบุญหม่องที่สี่), “...พื่นปุพรมทองของสำคัญ กรອງด้วยไหมเบญจพรรณเป็นมันขลับ...” (เสภาเรื่องอาบุญหะชั้น).

กรอง ๓ [กรอง] เอาฝุ่นผงหรือสิ่งสกปรกออกจากน้ำให้สะอาดบริสุทธิ์ เช่น “...สุขสัตว์ไพรไศลสำราญ น้ำไหลธาราร สุธริไสเสมอกรอง...” (สมุทรโฆษ คำฉันท์), “...ในเชิงบันพดอำพน วารวิมล วิสุทธิไสเสมอกรอง...” (อิเหนา คำฉันท์), “...เอาแป้งมาขย่ำแล้วซ้ำกรอง น้ำตาลใส่ลงในท้องกะทะใหญ่...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนนางศรีประจันเตรียมเสบียงให้พลายแก้ว), “...ปากน้ำน้ำเพ็ชรบุรี ชลบริสุทธิ์สีน้ำมณีไส เสมอกรอง...” (นิราศเมืองนครฯ คำฉันท์), “...น้ำใสสนิทดี ดูดูกรองนา...” (โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี).

กรอง ๔ [กรอง] กำไล, สร้อย, เช่น “...สังวาลวรรณบรรเทืองเรืองรอง สอดสนอง กรองเชิงยศยง...” (บทละครเรื่องพระศรีเมือง ตอนที่ ๒ หงส์อาสาทาคู่ให้พระศรีเมือง), “...กรองเชิงถกเกิงสรร พสุพรรณพิพพา ก่องแก้วตระการงายะยับยัยยลง...” (คำฉันท์กล่อมพระยาช้าง), “...ฉลององค์ทรงข้าวบิณฑ์ แฉ่งขอ กรองคอหักทองขวางวางตุง...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนสองนางครวญสังสัจจามาระตา), “...กรองเชิงจรเขยร้อย กรองขงษ์...” (โคลงดั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย), “...พระเทพพังเผือกใส่ ใส่กรอง เชongsนา...” (ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารคแลชลมารค กระบวนพระยาช้าง), “...กรองคอแสงแก้วแวววิจิตร ตามทิศทัพบทรวงช่วงฉาย...” (บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า ตอนท้าวมงคลราชครองกรุงมิลิลา), “...ข้อบาทหัตถ์สพัดสอั้ง โอบคล้องกรองคอ...” (โคลงลิลิตมหามกุฎราชคุณานุสรณ์).

กรอด [กะหฺรอด] นกปรอด เป็นนกจับคอนขนาดเล็ก มีสีขนต่างกันไปตามชนิด และสกุล กินผลไม้และแมลง ร้องเสียงดังกรอด-กรอด เช่น “...นกกรอดลอด ตับคาเคียง ช่างเหล็กเติกเสียง กระวานกระแวนแกลนกลัว...” (สมุทรโฆษ คำฉันท์), “...นกแก้วจับต้นตุมกาพลอด นกกรอดจับเถาตำลึงใหญ่...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอน สมเด็จพระพันวษาประพาสา), “...ทางเขนพลอดนกรอดกระเรียนร้อง เหมือนเสียงน้องพลอดเพราะเสนาะเสียง...” (นิราศพระปฐม), “...นกกินปลี อีแอ่นกระแวนไวย กรอดโรยรับเสียงสำเนียงเพราะ...” (นิราศพระปทิว), เขียนเป็น กระหฺรอด หรือ กะหฺรอด ก็มี เช่น “...สาธิกาจับแก้วแล้วเดินพลอด นกกระหฺรอดจับรังไ้หาง...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๓ ตอนไผ่นาสूरียวงศ์ผ่านด่านน้ำกรด), “...กระหฺรอด กระเรียนร้อง ชรแซร์ร้องในพงพนานต์ คู่เคียงสำเนียงขาน คณเภทหลาย พรรค...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...กระหฺรอดพลอดก้อง กรอดกรอดเรียกพ้อง พวกเพื่อนบินไสว ดลประยงค์ตก โผผกลงไป ปลิ้นเสพเมล็ดใน ปล่อนเปลือก ลงดิน...” (ทิวาฯ คำฉันท์), “...ยางกระหฺรอดกระเรียนกะลึงกิลง กระตัว กระเด็นก็เด่นถนดง ถนดินแดน...” (พระนลคำฉันท์ สรรคที่ ๑๕), “...วายุภักษ์ จักไกระวาลา กะหฺรอดแก้วสาธิกานรี...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนท้าว กรุงพาดกับนางไวยกาขอนางอุษามาเลี้ยงเป็นธิดา), “...กะหฺรอดกรอดกรือด กรือกรือด กระรอกเด่นเล่นกระเต...” (โคลงนิราศสุพรรณ).

กรอม [กรอม] ต่อม, ทุกข์ใจ, เศร้าใจ, เจ็บซ้ำใจ, เช่น “...จะประมวลความไว้ ชลนัยน์ให้โหยหา แม่น้ำยมนา ก็น้อยกว่าข้าทุกข์กรอม...” (สุนทรภอนสวด), “...น้องเคยอยู่หิมาพนาลี ไปบุรีก็จะกรอมระกำกาย...” (นิทานคำกลอน เรื่องจันทโครบ ตอนจันทโครบเปิดผอบพบนางโมรา), “...ที่เพื่อนสาวสมัค รักกรอมใจ ก็ปราสไปถูกษาหาคู่ครอง...” (กลอนเพลงยาวชมพระยาศรีเพ็ญ), “...นามนกชื่อรังนาน เหมือนนักรากษยานนถนอม นางนวลนีกนวลจอม กรอม จิตต์ตรีกนกลนาง...” (ภาพยัแห่งเรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ แห่งมนก), “...กรอมกระมลหม่นเศร้า ทรวงแสง ยิงเอย...” (โคลงนิราศวัดสมุหประดิษฐ์).

กรอมกรม [กรอมกรม] ระทมทุกข์ เช่น “...ไม่เสื่อมสร้างว่างเว้นเวลาคลาย
ระกำกายกรอมกรมอารมณ์นาง...” (นิทานคำกลอนเรื่องลักษณะวงศ์ ตอน
ท้าววิรุณมาศพานางสุวรรณอำภาไปเมืองมยุรา), “...อกที่กรอมกรมทุกข์
ทับซ้ำ...” (โคลงนิราศวัดรวก), กรมกรอม ตรมตรอม หรือ ตรอมตรม ก็ว่า.

กระกอง [กระ-] กอด, โอบกอด, โอบรัด, เช่น “...เมิลมขรุขระ ลาดาดายพืชม
เกษแก้วกระกองกลม แลกทดกทันงาม...” (เสื่อโคคำฉันท), “...วารีชุ่มชื้น
ระคนฟอง สองกระกองปองสวาทสมมาตรัน...” (บทละครเรื่องขุนช้าง
ขุนแผน พระราชนิพนธ์สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ตอน
ขุนแผนลักพานางวันทอง), “...เห็นเฝ้าเฝ้าอยู่ภูวนาย เข้าเคียงไหล่ลูปต้อง
กระกองกร...” (บทละครเรื่องอภัยนุราช), “...เคยกระกองบังอร อุ่นเนื้อ...”
(กาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ เหม่มนก), “...กระกองดำริห์
อนุชฌาย...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒ ห้องที่ ๖๑), “...ตรัสพลางกระกองกอด ยุพเรศ
สองศรี พิศท้าวเรนทรีย์ ปริเทวร่ำไร...” (มหาราชคำฉันท), กระกอง ก็ว่า.
(ข. ตรง).

กระกุก [กระกุก] ตระกุก เช่น “...ศรีสวัสดิ์ยังยศ เสวตรคชลักษณ์เลิศ เกิดกระกุก
จารี กิรีนทีพญูช...” (โคลงปราบดาภิเษกเฉลิมพระเกียรติพระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย), “...ดูกระกุกเฝ้าผู้ เพื่อด้วยเจรจา...”
(โคลงโลกนิติ).

กระเกริก [กระเกริก] เสียงดังกึกก้อง, เสียงดังอื้ออึง, เสียงดังอึกทึก, เสียงดังสนั่น,
เช่น “...สบสัตว์ทั้งพื้นพวงพานต์ ตื่นตาตื่นดาล กระเกริกทั้งท้องธรณี...”
(สมุทรโฆษคำฉันท), “...ทวยชัชชีชาชาติ ประชาราษฎร์ทุกถิ่นสถาน ทัว
โถมนาการ กระเกริกอื้ออำนวยพร...” (สมุทรโฆษคำฉันท), “...เสนาอัคร
คเชนทรพาหนะนินาท ห้วนหวาดกระเกริก จักรพาพ...” (อนิรุทธคำฉันท),
“...ปางนี้ณะกรุงก็จะกระเกริก รตุราชทั้งสองมา ควรเยี่ยมจะฟังยุบลปรา
กฏให้ตระหนักการณ...” (อิเหนาคำฉันท), “...เข้าเย็นประลองยุทธ ครอบ
อุมม์กระเกริกแสดง เสียงแตรนุดำแคง ก้องสนั่นหวั่นไหว...” (ฉันทก่ล่อม

พระเสวตรจุริภาพรรณ), “...ประชุมพยุห์ กระเกริกกระกรู กระหิ่มนิยม
ละส่วนส่งา มนาภิรมย์ บขามระทม มิท้อริปู...” (สามัคคีเภทคำฉันท์).

กระเกริง [กระเกริง] เสียงดังอื้ออึง เช่น “...เสือกวางต่างกระเกริงเกรียว เกริ่นป้า
มาแฮ...” (โคลงนิราศสุพรรณ).

กระเกรียม [กระเกรียม] ตระเตรียม, จัดเตรียม, เตรียมการ, เช่น “...เสดจขึ้น
ข้างในไฉยามนาน กระเกรียมการลอยกระทงเสรจลงแพ...” (กลอนไดเอรีซึม
ทราบกับตามเสด็จไทรโยค).

กระเกรียว [กระเกรียว] เสียงเอ็ดอึง เช่น “...ชาวขาบประสานเขี้ยว รุจิเรขรจนา
พ่วงพีลำพองงา ก็กระเกรียวกระกริกไพร...” (จันทกนิรคำฉันท์), “...แซ่ซ้อง
สาธุการตบมือ เปียปากอึงอื้อ ก็ร้องกระเกรียวเจียวฉาว...” (พระสุธนา
คำฉันท์).

กระชัก [กระชัก] เย็น, หนาว, เช่น “...ยาวหนาวกระชักขึ้น สรรพางค์...” (โคลง
นิราศทวาย). (ข. ตรุชาก์).

กระชั้น ๑, กระชั้นชิด เร่งเข้า, ใกล้ชิดเข้า, (ใช้แก่เวลาหรือเหตุการณ์), เช่น
“...แล้วชักตรีเพชรออกจากกาย ลูกพระพายพอนพันกระชั้นไล่...” (บทละคร
เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนหนุมานพบไมยราพ),
“...เห็นย่ำหรีนด้นดัดพนาลี ขับควบพาชีกระชั้นมา...” (บทละครเรื่องอิเหนา
พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนองค์ปะตาระกาหลาแปลงเป็นนกยูงมาล่อ
ย่ำหรีน), “...ตระเวนด้านพานจะน้อยก็ถอยทบ ไพรีบรมกัณกระชั้นมา...”
(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๒ ตอนสุดสาครรบกับพวกทัพ
อาสา), “...เห็นพลกุ่มกัณฑ์กระชั้นชิด แผลงฤทธิ์เข้ามาจะราวี...” (บทละคร
เรื่องอุณรุท ตอนท้าวบรมจักรกฤษณ์เสด็จมาช่วยพระอุณรุท), “...ครั้นเห็น
พระยาคุมภา กระชั้นชิดเข้ามาจะราวี...” (บทละครเรื่องพระศรีเมือง ตอน
ที่ ๓ พระศรีเมืองเข้าเมืองยโสธร), “...เห็นสงครามลามล่วงกระชั้นชิด กำลัง
ฤทธิ์เพียงเพชรปาณี...” (สมบัติอมรินทร์คำกลอน), “...ยักษพิโรธโกรธ
ไล่กระชั้นชิด พระทรงฤทธิ์หยุดยืนบนยอดผา...” (นิทานคำกลอนเรื่อง
โคบุตร ตอนโคบุตรช่วยสองกุมาร กู้เมืองพาราณสี แล้วขอลาไปเที่ยวป่า).

กระชั้น ๒, กระโซกกระชั้น อาการที่ออกเสียงถี่ๆ เช่น “...เวลาตึกเดือนตกรัง
ระวังไพรไก่อ้องกระชั้นขัน...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์
รัชกาลที่ ๒ ตอนจรกายกกองทัพไปช่วยเมืองดาหา), “...เสียงดุเหว่าเร้าร้อง
เสนาะก้องกังวาล ไก่อ้องกระชั้นขันขาน วิเวกหวานวังเวง...” (บทเห่กล่อม
พระเจ้าลูกเธอ เรื่องพระอภัยมณี), “...สกุณแก้วแว่วขันกระชั้นมา แสง
นภาผ่องแผ้วในอัมพร...” (นิราศทิวเวียงจันทน์), “...ตราบเรื่อรุดนเรื่อง
บรรเทืองโลกนิศกล ไกขันกระชั้นดง ดุเหว่าแว่วสำนนวนหวาน...” (สรรพสิทธิ์
คำฉันท์), “...ไก่อ้องแว่วเสียงขันกระชั้นมา สกุณตื่นร้องคะนองบิน...”
(นิราศพระบาท สำนวนนายจัด), ใช้เข้าคู่กับคำ กระโซก เป็น กระโซก
กระชั้น ก็มี เช่น “...แล้วนายทั้งดั่งโห่งเสียงไว่วอก ว่ากระโซกกระชั้นขัน
หนักหนา...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒
ตอนนางทองประศรีโกนจุกพลายงาม), “...สคนระโคป่า ยละน่าแสงหทัย
คะณาสุณัชน ก็กระโซกกระชั้นสำเนียง...” (ทิวาสุคำฉันท์), “...ล่องกละ
มามีจระนัป สรศัพทสุณัชเคย เหาหอนกระฉ่อนกับมิเจย และกระโซกกระชั้น
ฉาว...” (เสียงสิงคาล).

กระซิก อาการสะอื้นไห้เบาๆ เช่น “...กรรแสงกระซิกเศร้า กลนั้บควมมาน นุชแคลน
ฤติดาล ระคายไคคตมูล...” (อิเหนาคำฉันท์), “...ซบพัคตรกระซิกให้
ฟุ่มฟาย...” (โคลงนิราศชุมพร), “...แสนกระซิกโศกไข ชุณไขใจเรียม...”
(โคลงนิราศพระยาตรัง), “...กระซิกให้โหยละห้อย ห่อนให้ไครยิน...”
(ลิลิตเสด็จไปขัดทัพพม่าเมืองกาญจนบุรี), “...สองกระซิกกำศราญ
สะอื้น...” (โคลงนิราศกรุงเก่า).

กระโซกกระเซ โสเซ, ทรงตัวไม่อยู่, เอนไปเอนมา, เช่น “...ดูกระโซกกระเซกัน
เก่าแล้วโกรงเกรง...” (โคลงนิราศวัดรวก).

กระด้าง แข็ง เช่น “...เดือนฉินไคกับมิพร้อง ต้องฉินไคกับมิดิง ยินอิงกันอยู่
กระด้าง ลอบพิตรเจ้าช้าง ห้ามบให้สองขาน แม่ฤา...” (ลิลิตพระลอ),
“...ด้วยเดชะศีลเทวี แท่นทิพโกสิย์ ให้อ่อนกระด้างบันดาล...” (สุธนกลอน
สวด), “...พระองค์กระด้างทั้งกายา มิใคร่จะลีลาไป...” (บทละครเรื่อง

รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๓ ตอนทศกัณฐ์ยกทัพเข้าเมือง), “...ตัวแข็งกระด้างตั้งขอนไม้ จึงคิดในใจไปมา...” (บทละครเรื่อง พระศรีเมือง ตอนที่ ๓ พระศรีเมืองเข้าเมืองยโสธร), “...เนื้อหนังเหนียว กระด้างเหมือนอย่างเพชร อย่าขามเข็ดใครฆ่าไม่อาสัญ...” (บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๒ ตอนทศกัณฐ์นิมนต์พระโคบุตรฤาษีเข้ามาในวัง), “...ทิพอาศน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระด้างดังศิลาประหลาดใจ...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระอินทร์ทำพินันต์คลี), “...พระขนิษฐากระด้างปางทรง วิสูตร์รูตลง ผิงก็เปื้อนทสนา...” (ทิวาจุคำจันทร์), “...เขยอ่อนนอนหง้างเจ้า กลับกระด้างดังขอน...” (ลิลิตพายัพ).

กระเดื่อง ๑ โดังดัง, เลื่องลือ, แพร่หลาย, เช่น “...อโสมถ แลไปดูลามแก่ตาพันแพ่ง ทุกแห่งห้องสงสาร อนี้คือโฉมนางนงคราญเมื่อทรงเครื่อง ฟ้ากระเดื่องคนชม ฤาอิมเลอย...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์นครกัณฑ์), “...รัศมีข้าขาวดั่งดาวเรือง ทั้งเมืองกระเดื่องด้วยพระเดช...” (นิพนธ์วังหน้า), “...ครานั้น ขุนแผนแสนวิเศษ ขจรเดชภาเลื่องกระเดื่องไหว...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนขุนแผนรบท้าวกรุงกาฬ), “...สองพระองค์อันดำรงอยู่ทวยยศ กระเดื่องเดชเลิศลบบจบสถาน...” (นิราศลอนดอน), “...ค่านับเทพไท่เทวกรรม มหิทธิมหัน ตเดชกระเดื่องแดนไตร...” (ฉันทกล่อมพระเสวตรสกลวโรภาส), “...เกียรติเฟื่องกระเดื่องดินแดนโลก...” (โคลงรัฐสฤติ), “...กระเดื่องเดชะท้าว ร่วงผู้ผดุงเสียม...” (ภาพยี่เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖ เห่เรื่องพระร่วง).

กระเดื่อง ๒, กระดากกระเดื่อง หมางใจ, คลางแคลงใจ, เช่น “...ยิ่งกลั่นยิ่งแค้นดังเพลิงพิศม์ ยิ่งคิดยิ่งเคืองกระเดื่องใจ...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนพระไวยกลับมาบ้าน), “...เหมือนจะแสวงแสวงกลบให้รบกวน เมื่อไม่ควรฤมาเคืองกระเดื่องใจ...” (ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๒ เพลงยาวสามชาย); กระดาก คือรู้สึกขวยเขินหรือวางหน้าไม่สนิท เช่น “...ให้กระดากปากกระเดื่องกลัวเคืองช้อง จะหม่นหมองสุกลักษณะในอักษร...” (ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๓ เพลงยาวคุณสุวรรณ).

ว่าด้วยพระอาการประชวร กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ), นิยมใช้เข้าคู่กัน เป็น กระดากกระเดื่อง เช่น “...จำเอนจำใจจะออกปาก ยังกระดากกระเดื่อง เขินเขินหน้า...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ปลายแก้วปราศรัยนางลาวทอง).

กระเดื่อง ๓, กระด้างกระเดื่อง หยาบ, แข็ง, กระด้าง, นิยมใช้เข้าคู่กับคำ กระด้าง เป็น กระด้างกระเดื่อง เช่น “...พราหมณ์ลัซ ปมัญเจียย พันมือ พราหมณ์ยาจก เข้าสรรสรสรเสวเรื่อง กระด้างกระเดื่องทั่วทวงตน โออากขน ทูรชนอาโกรณัน...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์กุมาร), “...หนึ่งโสใญ่พ่น ทราญตริงตรา นอนแนบหินผา กระด้างกระเดื่องทั้งตัว...” (ดุขกัณฐ์สังเวท กล่อมช้างของเก่า ครั่งกรุงเก่า), “...ให้ร้อนแรงแข็งกระด้างกระเดื่องผิด ท้าวโกสิตทิพเนตรสังเกตเห็น...” (จันทกนิกรคำกลอน).

กระต๊อบ ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง บางถิ่นเรียกปลาหมอไค้วหรือปลาหมอช้างเหยียบ เช่น “...กุ่มกุ่มกุ่มกุ่มกรกระถ่อนชลก็ว่าย กตกาและกริมกราย กระต๊อบ...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...มีกระต๊อบแลกระต๊อบต๊อบตาม ตัวเต็บตัวรวม ก็เต็นในแปลงแปลงหลัง...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...สร้อยสร้านวี อิกกระต๊อบสลับกระต๊อบบุเรว กริมกรายดูหลายเหล่า ก็หลาก...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...กริมกระต๊อบนับร้อย เร่หว่ายรายเรียง...” (โคลงนิราศสุพรรณ).

กระนั้น นั้น, ดังนั้น, อย่างนั้น, แบบนั้น, เช่นนั้น, เช่น “...ถึงกระนั้นจริงใจไม่ ปฏิพัทธ์ เป็นความสัตย์ว่าไปใครจะเห็น...” (กาภีกุลอนสุภาพ), “...ประเวณี ชีพพราหมณ์พรมจรรย์ ห่มผ้ามากระนั้นตามธรรมเนียม...” (บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย ตอนท้าวพิชัยนุราชให้รับเจ้าพราหมณ์เข้ามาในวัง), “...กระนั้นแต่งองค์ไปทำไมมิ ให้เป็นที่กังขาประชาชน...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณพบพราหมณ์สามนาย), “...ถึงกระนั้นก็การอะไรใคร ฤาช่างแทงมึงเข้าไปจนคอหอย...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนนางวันทองเรียก

คนจะตบนางลาวทอง), “...ใช้กระนั้นละไซ้จะให้ประหาร ขิവാตม์และหั่วจะเสียบประจาน ณทันที...” (สามัคคีเภทคำฉันท์).

กระนี้ นี่, ดังนี้, อย่างนี้, แบบนี้, เช่นนี้, เช่น “...จะห้ามปรามผ่อนปรนก็จนใจเอออะไรกระนี้มันดีจริง...” (บทละครนอกเรื่องไกรทอง ตอนนางตะเกาทอง ตะเกาแก้ว มาหึงนางวิมาลา), “...แม้ทูลลามากกระนี้ทั้งพี่น้อง ไหนจะต้องตกยากลำบากกาย...” (นิราศวัดเจ้าฟ้า), “...กระนี้แลสมชื่อว่าวันทองเจ้าแปดน้ำทำนองเนื้อกษัตริย์...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนขุนแผนบิโรชาวันทอง), “...กระนี้พระจูงปรา-รภาระแบ่งเบา เพื่อกล่อมถนอมเกล้า มิตรภาพสงบบาม...” (สามัคคีเภทคำฉันท์), “...กระนี้ฤาหึงชาย ท่านทั้งหลายทั่วทุกคน จักลุกกล้วพัน มัจจุราชนั้นฤา...” (สังเวทพจน์คำฉันท์).

กระโน้น โน้น, อย่างโน้น, แบบโน้น, เช่นโน้น, เช่น “...ฟากกระโน้นชื่อว่าศาลาหมูสี ฟากข้างนี้มีสาวสาวขาวขาว...” (นิราศเขาลูกช้าง), “...องค์สุดลงสรรครา กระโน้น...” (โคลงลิลิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์).

กระบอก [กระบอก] ดอกไม้, กลีบดอกไม้, เช่น “...กลิ่นเกลี้ยงสุคนธา ทิพยรสยิ่งยง กว่ากลิ่นกระบอกบง กชเกษเอาใจ...” (เสื่อโคคำฉันท์), “...ตกต้องกระบอกบุษปมาลี เลวคนร์สุรกี ตระหลบตระเลาลานเขม...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...บงบุษปบุษบง กชแก้วกระบอกบดิน เผื่อนผืนเอนกนันท นิลุบลบนบาล...” (พระสุธน์คำฉันท์), ตระบอก ก็ว่า. (ข. ตระบก).

กระบัด [กระ-] ทันทิ, ทันทิ, ฉับพลัน, เช่น “...พระแผลงศรศักดิ์สังหรณ์ อวรุทกับศร ก็ตกกระบัดเหิรหาย...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...เอิกเกริกเร้งกันไกลา โกลีศหัสสา กระบัดกระทุ่มเกรี...” (พระรณคำฉันท์), “...กระบอกกระบัดหนึ่ หลีกปาก วาพแม่...” (โคลงนิราศพระยาตรัง), “...เสร็จสารขานทุกขทุเรศในเขตรพนไศล เหล่าเหล่านิกรไกร กระบัด...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...วายุบุตรกระบัดผัน ผายสู่ วังเอย...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๑

ห้องที่ ๓๐), “...คาวีพาบุตรพลางสะอื้นจรดระไล โคโคขไมไคล กระบัต...” (พหลาคาวีคำฉันท์), ระเบบัต ก็ว่า.

กระบะก [กระบะ-] ดันตะแบก เช่น “...หูกวางพรรคกระบะก ดคยรแมกมีมีสาาง...” (มหษาคาคำลหวง กัณท์จุลพน), “...ชอกระบะกษาคบษญ์พุดชอน กลิ่นขจรฟุ้งจับนาสา...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนมาลีเก็บดอกไม), “...กระบะกบานก้านเปียบดรมสบาย นางกรายกิงกรายเมื่อตอลม...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๔ ตอนพระราม พระลักษณเข้าเฝ้าทูลลาพระชนนี), ระเบบะก ก็ว่า.

กระบอม [กระบะ-] จับตอง, ลูบไล้, เช่น “...กระบอมโลมเล้าเยาวมลาย ไปแจ้งอาการ ด้วยจิตสำคัญกานดา...” (จันทโครบคำฉันท์), “...นางสะบัตลิ่งกระบอม ไชวควา...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๑ ห้องที่ ๓๐), “...เปลื้องไปล่สะไบประทุมบัง นิทรหลั้มมะเมอโลม เกล้าเคล้นถนาทกระบอม อระเบียงระเบียงเบือน...” (กฎาทหคำฉันท์), ระเบบอม ก็ว่า.

กระบัต [กระบะ-] ผูก, พัน, คาค, ล้อม, โอบ, เช่น “...กรโอบกระบัตพวง ผทุมมาศแม่เอย...” (โคลงนิราศจะเชิงเทรา), “...เปรี้งปรีชาวิทุตตมาภณไทรารสตัย์กระบัตใน กมล...” (อิสรราชคำฉันท์), ตะบัต หรือ สะบัต ก็ว่า. (ดู สะบัต ๒).

กระบุ่ม ทำมือทั้งสองให้ชิดกันเป็นพุ่มหรือรูปดอกไม้ตามแสดงกิริยาไหว เช่น “...นางประสาธโสมนัส กระบุ่มหัตถ์สาธการ ชักนิทานเทียบถาม...” (ลิลิตพระศรีวิชัยชาดก), “...ถวายชุลิตกระบุ่มหัตถ์ แซ่มช้อย...” (โคลงนิราศวัดรวก), บางทีใช้ว่า กรรุ่ม หรือ กรรุ่ม.

กระบะก [กระบะ-] กำแบก เช่น “...ให้ทรงสงเคราะห์ชิตยทุกองค์ ในแดนวงนครแขวง เมืองขึ้นและออกนอกในกระบะก ษปกบ้องพิบัติไทย...” (จักรวรรดิวัตรคำฉันท์).

กรรมล [กรรมน] ใจ, หัวใจ, ดวงใจ, เพราะมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายดอกบัวหลวง
ตูม, เช่น “...ทรงพระกริ้วกรรมลกัโศก วิโยคด้วยภูบาลชาญ ปลุกนางสนม
อนงคบริวาร บริภาษสำเนียงเพียง...” (พระรถคำฉันท์), “...กริทาหฺมฺนาเวศ
จากนครเรศโดยสาชล เหมหื่นขึ้นกรรมล ยลมัจฉาสารพินมี...” (กาพย์เห่เรือ
พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร เเห่ชมเรือกระบวน), “...อกโอดอาภัพดู
อัปลักษณ์ นิราศรักแต่ให้ทวล เอกาสวามีบมิควร กรรมลหมางมาห่างเหิน...”
(กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระปรมาภิไธยชิโนรส), “...เพ็ญเพียบสมบุรณต์ถงฆาร ชุ่มชนกรรมลบาน
ทุกคำทุกคิ่นชื่นชม...” (ฉันทสังเวทพระมหาเสวตรฉัตรพระที่นั่งไพศาล
ทักษิณ ครั้รัชกาลที่ ๔), “...อ้าพ้ออย่างมุ่งกรรมลตริก คำนึงนึกสำนักกึ่งเินา
แนวเถื่อนแลเขตศิรเขา ณลำห้วยลหานคร...” (ฉันทกล่อมพระเสวตร
วรรณ), มาจากคำว่า กมล. (ดู กมล ๒).

กระยาหั้น วิมาน เช่น “...โฉมโฉลาเยาวรูปประโลมใจ ดั่งนางในชั้นฟ้า
กระยาหั้น...” (บทละครนอกเรื่องยู่ซัน ตอนยุดาหวนอภิเชกกับนาง
กัญจะหนา), “...อวยชัยให้พรแล้วเทวัญ กลับคิ่นกระยาหั้นชั้นฟ้า...” (บท
ละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนเกิดอิเหนากุเร็น).
(ม. กะยานัน ว่า สวรรค์, ที่อยู่ของเทวดา).

กระลด [-หลด] ร่ม เช่น “...บงสุริย์บังแสงขนัด มยุรฉัตรชุมสาย จามรว้าพาย
พาย กระลดกั้งกำบังโพยม...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), เขียนเป็น กรลด ก็มี
เช่น “...หัวท้ายธงฉัตรปักจอม นายกลางกรถนอม กระลดกั้งกึ่งกลาง...”
(สมุทรโฆษคำฉันท์).

กระลบ [กระหลบ] ฟุ้งกระจายไปทั่ว (ใช้แก่กลิ่น) เช่น “...รีนรสสุคันธฉม บุษยา
สุมาลย์ ไรยร่วงละองบาน กระลบอบศิรคันธ...” (ฉันทโคธคำฉันท์),
“...พระสุคันธหอมกระลบอบาย สรงเสร็จเสด็จกรายเข้าห้องใน...” (นิราศ
พระบาท สำนวนนายจัด), เขียนเป็น กรลบ หรือ กระลบ ก็มี เช่น “...กุมรา
รายระเริงพอน เฟ้นเสาวคนธรร สุมาลย์กระลบอบดง...” (ประชุมคำพากย์
รามเกียรติ์ ภาค ๒ ตอนสีดาหาย), “...แม่นเจ้าม้วยในเมืองเรา พระศพเจ้า

จะเจ็ดฉันทน์ จะโสจสรสรงสुकนธ์อัน กรลบด้วยกลิ่นสุมาลี...” (ประชุมคำพากย์ รามเกียรติ์ ภาค ๖ ตอนพระรามประชุมพล), “...บุปผสาขาคี ตั้ว น หันเห็น ชื่นชมบุษบรรณ บุษบาเบญจพรรณ ก็หอมกระหลบอบองค์...” (มหาชาติ คำหลวง กัณฑ์จุลพน), “...หอมกระหลบอบอาบรสคนธ์ ประทุมเรณูสุมา มาลย์...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนอินทรชิตเตรียมทัพ), “...ลมพาพเยียบบุผผจรุง รสฟุ้งกระหลบใน ทั้ง ภูมิภาคคนไสล ลอบกลิ่นสุคนธา...” (กุมารคำฉันท์), “...ดอกลำดวนหวาน หอมกระหลบกลิ่น ระรวยรินในไพรระหง...” (นิทานคำกลอนเรื่อง จันทโครบ ตอนจันทโครบพานางโมรากลับเมือง), “...ผกากรณิกการ์กัณฑ์ พิกุลกรุ่นกระหลบลม พระพายชายรำพายชม รำเพยขึ้นกมลชน...” (พระนล คำฉันท์ สรรคที่ ๑๓), บางทีใช้ว่า ตระลบ หรือเขียนเป็น ตรลบ หรือ ตระหลบ ก็มี.

กระลอก [-หลอก] เป็นประกาย เช่น “...แล้วเสร็จก็เสด็จขึ้น คฤหัตถ์โพรงพราย แก้วแก้วกระลอกฉาย สุริยเรืองทั้งหาวหน...” (คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราชาททอง), “...มนเทียรพิมานรัต นจารัส ด้วยรัศมี เรืองรัศมีจามี กรแก้วกระลอกแสง...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...ประกิจประกลกกาญจน์ กรงกระลอกเงา บรรแสงบรรสาบเสา และตระลัก แสงระชม...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...ดูสุริยพิมานดุจจันทร์ พิมานพรายพรรณ แก้วกระลอกรัศมี...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...เร้งเรขพระมน ทิรทิพยลักษมี แก้วแก้วกระลอกนี้ ลุจจีจรัสเรือง...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...พื้นทองแห่ง ไผชู ระประกิตดุชิตชน น้ำแก้วกระลอกยล คือลดาสุธานอง...” (สมุทรโฆษ คำฉันท์).

กระลอกกระลับ, กระหลอกกระหลับ [-หลอก-หลับ] พลิกกลับไปกลับมา, ขยับเขยื้อนกลับไปกลับมา, เช่น “...लगขุ่นซึ่งข้างขั้มมัน งวงงาผาดผัน กระลอก กระลับไปมา...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...จุ่นจวนจหยอกรอก ก็กระลอก กระลับผัน แล่นแอ่นสรกอกัน ระรวยเร้นในโพรงพรอน...” (สมุทรโฆษ คำฉันท์), “...กรกวัดวชิรา ธิก อาวุธทัณ ทกระลอกกระลับผัน และกระลิ่ง คือภมร...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...คว้างคว้างว้างวู๋วองไว ปีกหัตถ์กวัดไกว

กระลอกกระลပ်ยิ่งยง...” (กาเกีคำฉันท), “...ช่วงชาติน้ำใจหญิง คือชล
กลิ้งในตองบอน ครั้นวายุพัดจร ก็กระลอกกระลပ်หาย...” (กาเกีคำฉันท),
“...ลามารทะมิดเมฆทะมิดทะแมง ตาเหลือกเกลือกแข็ง กระลอกกระลပ်น้ำ
กล้ว...” (พระรศคำฉันท), “...รืปรถเร่งหัยยุคล พลเกรอกกระเอือกอิง โดมร
ถมัดหัดถกกระลิ่ง แลกระหลอกกระหลับไค...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท), กระลပ်
กระลอก หรือ กระหลับกระหลอก ก็ว่า.

กระลပ် [-หลับ] กลับ เช่น “...หมอปรวดปรวดบาศตริงตรา พลชักซ้ายขวา
แลสารกระลပ်ผันผาย...” (สมุทรโฆษคำฉันท), “...เกรงกระลပ်ก่อรงค์
ร้าวหล้า...” (ลิลิตตะเลงพ่าย), “...แก้วแหวนพระโปรยไป สละให้ประชาพลาง
สั่งแสนสุเสนาง คกระลပ်กรุงไกร...” (มหาชาติคำฉันท), “...ต่างต่างก็ได้
สติและพื้น สิริคีนกระลပ်มา มาณูนาฏอมาตยพลา กรทั้งประชาชน...”
(มหาชาติคำฉันท).

กระลပ်กระลอก, กระหลับกระหลอก [-หลับ-หลอก] พลิกกลับไปกลับมา,
ขยับเขยื้อนกลับไปกลับมา, เช่น “...ดูจพลายเถื่อนปล่อยกลางแปลง ก่งหาง
วางแสดง กระลပ်กระลอกคือภมร...” (คำฉันทสรรพสิริพระเกียรติสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงปราสาททอง), “...พลบทจรแก้วนไกร โล่ห์และตั้งไสว
กระลပ်กระลอก...” (สมุทรโฆษคำฉันท), “...ล้าลองเหล่าอาษา ส้าสาสตรา
ครบมือ ถือกระหลับกระหลอก หอกดาบปืนแสะสาร แสนยาหาญแน่นขนัด...”
(ลิลิตตะเลงพ่าย), กระลอกกระลပ် หรือ กระหลอกกระหลับ ก็ว่า.

กระวี ๑ กวี เช่น “...เริ่มเรื่องซวาร์ก แลพินักรกล่าวกลอน หวังไว้สถาวร กระวี
ชาติธรรมมย์...” (อิเหนาคำฉันท), “...เราใช้ราชกระวีที่เฉลียว ก็เสียใจจะ
ไม่คมเหมือนลมฆ่า...” (นิพานวังหน้า), “...ขึ้นเกลยาทรงมหายานูมาศ พร้อม
อำมาตย์ราชกระวีมีก้อง...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุด
วชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนสมเด็จพระพันวษาเสด็จทอดพระเนตรดำเนินน้ำพิสูจน์),
“...ทั้งเรือพระวงศ์แลอนุวงศ์ ก็ผจงไว้เสร็จสรรพ เสนาบดีกระวีแลบัน ทิดข้า
ทูลบาทมลาย...” (ฉันทสรรพสิริพระพุทธบุษยรัตนจักรพรรดิพิมลมณีนัย),
“...จงเชี่ยวชาญการกระวีวิธีปราชญ์ เฉลียวฉลาดตรงดริกที่ศึกษา...”

(ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๕ เพลงยาวเจ้าพระ), “...มวลกระวีหนุ่มเมธทั้ง
ทวยหลาย...” (โคลงนิราศวัดรวก).

กระวี ๒ แก้ว, กวัดแก้ว, เช่น “...ดูจขวิดเมรุให้ทลาย โจมจำรายขจายอรินาส
ก็หวาดไหวธรณี กรกระวีอังกิส ได้ด้วยดีดมือเดียว ดูเฉียวฉับกลับกลอก
ง่าจวหอกสว่างไสว...” (อนิรุทธ์คำฉันท์), “...กลอกกลับสับสนกลางแปลง
โหมหักเร้งแรง แลขวิดคือลูกโคลกระวี...” (พระสุนทรคำฉันท์), กระจี ก็ว่า.

กระเวน ๑ ตระเวน, เทียวตรวจไป, ตรวจตรา, เช่น “...เที่ยวกระเวนเวหาอากาศก้อง
สะท้อนท้องฟากฟ้าสุธาอัน...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมัยกรุง
ศรีอยุธยา), “...โตตามคณาคนนิกร รกเเลนกระเวนหา คู่คลอชลสัสดวิกพา
นิกรสู่ที่อาไศย...” (เสื่อโคคำฉันท์), “...นกอุไกรอุหนัก มาลอบลักรรชชยา
นกระเวนวานกระเวนหา วานนกอออกออกชื่อเร็ว...” (ภาพย่นอโคลงนิราศ
ธารโศก), “...กระเวนทางอากาศแดนสวรรค์ ป้องกันพิภพราชฐาน...” (บท
ละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนสหบดี
พรหมสร้างกรุงลงกา), “...อันกระเวนกระเวนเหิน เคลื่อนกล่นผาดแผลงสำแดง
หาญ...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนพระอุณรุทเสียที่ถูกท้าวกรุงพานจับ
ตัวได้). (เทียบ ข. กุรแวล ว่า คอยดู, กองตระเวน).

กระเวน ๒ วนเวียน เช่น “...กามกระเวนแรมรศ ร่วงไส้...” (กำสรวลโคลงฉันท์),
“...ป็นกามกระเวนหวว ใจพี่ พระเออย...” (กำสรวลโคลงฉันท์), “...กาม
กระเวนทรวงไหม้ เรียกฟ้าดินตรอม...” (โคลงนิราศทวาย), “...กามกระเวน
หัวใจ แยกแย้...” (โคลงนิราศชุมพร), “...ดาลกระเวนใจเหมือน จักบ้า...”
(โคลงนิราศพระยาตรัง).

กระเวน ๓ ชื่อนกชนิดหนึ่ง เช่น “...หว่าจับหว่าลอดแล คับแคจับแคป่า ดอกบัว
ล่าชมบัว กระเวนวังนักระเวนดง...” (ลิลิตพระลอ), “...กระเวนกระเวนหา
ยังเห็นท้าวสทิตไหนด วานแจ้งให้แจ้งใจ จักได้เข้าไปติดตาม...” (สมุทรโฆษ
คำฉันท์), “...มยุรารำเคลาเวียนวง กระเวนหลงคอยคู่คณนาง...” (บทละคร
เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนพิราพตาย),
“...ผงกผงกนกก็แอ้น กระเวนกระเวน...” (โคลงนิราศสุพรรณ).

กระไวยกระวาย ร้องไวยวาย เช่น “...ร้องกระไวยกระวายเข้ามาว่านี่เราได้ของดี
น้องพี่เอ๋ย...” (บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน พระราชนิพนธ์สมเด็จพระ
บรมราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ตอนขุนแผนลักพานางวันทอง).

กระคล้อย [กระสั่น] เป็นทุกข์ เช่น “...ทรงชีพสมปฤดี พระกันแสงศรี แพบให้
กระคล้อย พระกนิษฐพิลาป กราบบังคมคัล สององค์ทรงธรรม ระทมมนา...”
(ราชาพิลาปคำฉันท์), “...ต่างตรัสปรับทุกข์กัน ก็กระคล้อยกรรแสงพลาง
ทรวงไหม้ฤทัยพาง จะทำลักทำลายชนม์...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...อัสตง
เย็นลงสายัณห์ นางปักษากระคล้อย สำคัญชะงัดแลคอย...” (นกกระจาบ
กลอนสวด สำนวนที่ ๒), “...ตรึงกระคล้อยสู่เสา สุดตรอม...” (โคลงฉันท์
นิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย), “...พี่เลี้ยงแลเหล่าสัตว์ในสิงขร ยิ่งเร่าร้อน
จิตใจให้กระคล้อย...” (นิราศทัพเวียงจันทน์), “...จึงร้อนใจเจ็บใจอยู่จาบลิย
สุดกระคล้อยกำสรดสลดทรวง...” (ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๙ เพลงยาว
ความเก่า), “...ตื่นขึ้นมาล้างหน้าที่บนท้าย ไม่เว้นวายว่างวิโยคไศกกระคล้อย...”
(นิราศลอนดอน), “...สองกระคล้อยไศกเศร้า ถึงพระผู้ปิ่นเกล้า คำเข้า
เพร่ากาย...” (ลิลิตพระภยา).

กระษัตรา, กษัตรา [กระสัตรุรา, กะสัตรุรา] กษัตริย์, พระเจ้าแผ่นดิน, เช่น
“...หนึ่งข้ากั้นบวรบัง- กษบาทกระษัตรา ผู้เฉลิมอยุธยา ยศโยคกรุง
ไกร...” (บุณโณวาทคำฉันท์ ตอนคำนมัสการ), “...ปางพระจอมจักรพรรดิ
กระษัตรา เสด็จมาคอยรับกองทัพเอง...” (นิราศหนองคาย), “...ทรงประจวร
จวนจะคำย่ำระฆัง มีรับสั่งกระษัตราสมาพระ...” (เพลงยาวคุณพุ่มแต่ง
เฉลิมพระเกียรติ), “...ให้ผัดผ้าอาบ แต่งกายดูเอื้อ ให้สวดเสื่อทรงประทม
ของบรมกระษัตรา อุ่มกายาขึ้นวาง กลางพระแท่นทิพย์อาสน์ ที่ไสยาศน์ทรง
ธรรม...” (ลิลิตนิทราชาคริต ตอนกาหลิบให้หามอาบเข้าวังแล้วแต่งเป็นเจ้า),
“...ประวัติกษัตราสวามี ห้างคั่นฤบดี เสน่ห์สนทนิจกาล...” (กฤษณา
สอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส), “...ชะรอยจักรพรรดิกระษัตรา สละสมบัติมาเป็นโยคี...” (บท
ละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนสำนึกข้า
เทียวป่า). (ส. กุชกริช ว่า ผู้ป้องกันภัย, ชาตินักรบ; ป. ขตติย).

กระษัตริย์, กระษัตริย์, กษัตริย์, กษัตริย์ [กระสัด, กระสัดตรี, กะสัด, กะสัดตรี]
 พระเจ้าแผ่นดิน เช่น “...นายสวนมหาดเล็กเจ้า จอมกระษัตริย์...” (โคลงยอ
พระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี), “...จะกล่าวถึงขัตติยวงศ์พงศ์กระษัตริย์
 พรหมทัตธิบดินทร์ปิ่นสนม...” (นิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ตอนราช
 บุโรหิตชิงบัลลังก์เมืองพาราณสี นางมณีสารและพระอรุณไปพบยักษ์ ๔
 ตน), “...ตา อุโภปี มิดทนายวิหาร คั่นตวา อันว่าสองกระษัตริย์ก็ลีลา ยงมฤค
 ทายพนพิหาร ด้วยศฤงฆารอนนมากันน...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์
 ทศพร), “...มาเปนสมเด็จบรมจอม ภพนาถในรามวงษ์ เถลิงอาสน์พระ
 อุนหิตขำรง รุจิฉัตรกระษัตริย์...” (ฉันทสรเสริญพระมหามณีรัตน์
 ปฎิมากร), “...แสดงศิลปธนูศรศรี ผจญคณกษัตริย์ อันโรมในรณควรวลิ...”
 (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...ร้อยเอ็ดนครสามนต มอभवณมณฑล ถวาย
 สมเด็จพระกษัตริย์...” (คำฉันท์กล่อมพระยาช้าง). (ส. กุษกริช ว่า ผู้ป้องกันภัย,
 ชาตินักรบ; ป. ขตติย).

กระษัตริ, กษัตริ [กระสัดตรี, กะสัดตรี] นางกษัตริย์, กษัตริย์ผู้หญิง, เช่น
 “...แต่มารยาทกระษัตริทำที่อาย ค่อนขม้ายตอบสนองท่านองใน...” (นิทาน
 คำกลอนเรื่องโคบุตร ตอนกำเนิดโคบุตร), “...อนึ่งน้องวรรณภูเอือ กระษัตริ...”
 (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรื่อง
 รามเกียรติ์ เล่ม ๑ ห้องที่ ๒๒), “...พระจะได้ไปชมบุรีอื่น จะชูขึ้นกษัตริอัน
 มีศักดิ์...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ ตอนตั้งวงศ์
 เทวา จนถึงอิเหนาไปอยู่เมืองหมันหยาดครั้งแรก), “...เกิดมาเป็นกษัตริ
 ไม่ควรที่จะให้ต้องเป็นสองชาย...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์
 รัชกาลที่ ๒ ตอนอิเหนาโลมนางบุษบา).

กระษเม ความสุขสบาย, ความปราศจากโรคภัย, เช่น “...ยามกระษเมแสนเสวย
 สุขภาพ...” (นิพานวังหน้า), “...เห็นพระองค์ทรงศักดิ์เสด็จมา กลียากระษเม
 เปรมใจ...” (บทละครนอกเรื่องยูชันทน์ ตอนพระฤาษีทำพิธีชุบดวงแก้ว
 วิเศษ), “...พระเปรมปรีดิ์กว้างสร้าง ความ เสร้าโศกเสื่อมทรม กระษน
กระษเมสำราญ...” (สรรพสิทธิ์คำฉันท์), “...เชษฐาตระกูลสงคราฬส กิดำรัส
กระษเมสรวล วันนี้จะลาพระนุชนวล จรยังอุภัยพง...” (อิเหนาคำฉันท์

ตอนเข้าห้องจินตะหรา), “...ไผ่ฟ้าประชากรกระเซม สุขเปรมกระมลปรีดิ์
นำไฉ่เจริญอุดมดี อติระกะธัญญา...” (ฉันทสังเวทประมหาราชเสวตรฉัตร รัชกาล
ปัตยุบัน), “...ถวัลยราชราไชสวรรย์ ธำรงทศธรรม กระเซมสวัสดิเสวรมย์...”
(ฉันทกล่อมพระเสวตวรวรรณ), “...แสนสุขกระเซมครัน ครึกครัน...”
(โคลงนิราศวัดสมุหประดิษฐ์).

กระเซมสันต์, กระเซมसानต์ ความสำราญอารมณ์, ความชื่นชมยินดี,
ความสุขสมรื่นรมย์, เช่น “...จะใคร่ไปเล่นทุ่งป่า ชมดอกบุษบากระเซมสันต์...”
(บทละครนอกเรื่องพิกลทอง ตอนพิกลทองคลอดบุตร), “...ประทับในสวน
โอฬาร ชมพฤษภากระเซมสันต์ ดอกผลกลแกมกัน เป็นเหล่าหลั่นประหลาด
ตา...” (ศรีทนนไชยสำนวนกาพย์), “...ทั้งโภชนากระยารสพิเศษ แก่
พราหมณเพศคนนิกร ทวิชาติผู้มีมนะสังวร ให้สุขอยู่กระเซมสันต์...”
(จักรวรรดิวัตรคำฉันท์), “...ยอกรับพรพระอัยกา สองราปรีดิ์เปรม
กระเซมसानต์...” (บทละครนอกเรื่องยุชฌิม ตอนฤาษีเสกรูปนิมิตเป็นคน
ขอลิขิต), “...อันอันจนพระไทย พระหมีได้กระเซมसानต์ สันเรื่องใน กม การ
ตั้งปราณ กต ขึ้นทดแทน...” (เสื่อโค ก กา), “...เสพสุขกระเซมसानต์
เสื่อมเศร้า...” (โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี), เขียนเป็น กระเซมसानต์
ก็มี เช่น “...ครันรอนอ่อนแสงสุริยณ เหล่าไผ่พลปรีดิ์เปรมกระเซมसानต์...”
(นิราศหนองคาย), เกษมสันต์ เกษมसानต์ หรือ เกษมसानต์ ก็ว่า. (ส. เกษม
+ ศานต์; ส. เกษม + ป. สนฺต).

กระสัน ๑ คิดถึง, ใฝ่ถึง, มีใจจดจ่อถึง, เช่น “...เคยปรีดาชมชื่น สำเร้งรืนด้วยกัน
ยังคิดกระสันคั่นทัพ ทอดองค์กับยี่ภู่ ชลนัยน์ปฐุมภักสิน...” (ลิลิตเสด็จไป
ขัดทัพพม่าเมืองกาญจนบุรี), “...นกยูงหากกระสัน ถึงเมฆ...” (โคลงกวี
โบราณ), “...แต่เมยุราที่มีคู่ถนอมขวัญ แล้วยังกระสันถึงเมฆฤดูฝน...”
(ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๑ พระราชนิพนธ์กรมพระราชวังบวรมหาดัศก
พลเสพ), “...ให้แสนรักโฉมจรุณยี่สุนครัน สุดกระสันถึงสารที่ส่งไป...”
(นิทานคำกลอนเรื่องลักษณวงศ์ ตอนลักษณวงศ์ถวายมาลัยนาค), “...เหมือน
มยุเรศกระสันตวันแดง กระต่ายแข่งไข่น้ำใจจง...” (ประชุมเพลงยาว

ภาคที่ ๖ เพลงยาวความเก่า), “...อ้าพ้ออย่าห้วงมนะพะวง บิตรพงษ์แล
เผ่าพันธุ์ อ้าพ้ออย่าโคกมะนะกระสัน คณญาติแลพันธุ์พงษ์...” (ฉันทกล่อม
พระเสวตวรวรรณ), “...จักอันจะวอนมัน ก็บักนมหากัย เหตุมันกระสันใน
มะหมายทำลายเรา...” (พระนลคำฉันท์ สรรคที่ ๑๑).

กระสัน ๒ ใครในกามคุณ, มีความต้องการทางเพศ, เช่น “...แสนกระสันปั่นป่วน
ฤดีทวิ มีมโนเสนห์น้อมถนอมนวล...” (กลอนเพลงยาวนิราศรบพม่าที่
ท่าดินแดง), “...นาสาสุบซตรสเรณู ขึ้นชูชับชาบเสียวกระสัน...” (บทละคร
เรื่องพระศรีเมือง ตอนที่ ๔ พระศรีเมืองได้นางสุวรรณเกสร), “...พระดูทั่ว
สารพางค์ไม่วางตา เสนหาป่วนปั่นกระสันเสียว...” (บทละครเรื่องอิเหนา
พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนอนุภากรณขับรำกับบันหยี), “...พระนั่ง
นึกตรึกไต่ไรไปมา เสนหาป่วนปั่นกระสันเสียว...” (บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย
ตอนเจ้าพราหมณ์กลับเป็นนางมาเข้าพระมณีพิชัย), “...สองสมสโมสมนต์-
กำหนดกมลมันท์ ร่วมรักษร่วมมรดกกระสัน สุขะรมยสมหมาย...” (อิเหนา
คำฉันท์ ตอนเข้าห้องจินตะหรา), “...ผ่องพรรณฉวีกาเยาลักณ ยั่วชวน
ชวนชัก กำหนดกระสันเสียวสยอน...” (กฐาบทคำฉันท์), “...งามเงื่อนจะ
เดือนบุรุษะเพศ จิตเจตน์พยายาม ไหวหวั่นกระสันอุระหวม กระอวาวะ
วับหวิว...” (ดุริณร่าพึงคำฉันท์).

กระสัน ๓ รัศ, ผูก, เช่น “...เชือกใหญ่ใส่รอกร้อย เรียงกระสัน...” (โคลงชะลอ
พระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมก), “...เมื่อไสยาสน์จงพิฆาตกลองสำคัญ จับ
กระสันมัดไว้ดังใจจง...” (นิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ตอนท้าววิหกราช
สั่งจับโคบุตร), “...โหมดเทศรั้วทองฉลององค์ กระสันทรงเจียรระบาคาคัด...”
(บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนอิเหนาเข้าเมือง
หมันหย้า), “...ผูกงัดด้วยมนตรา วิทยาอาคมหมาย ผูกสารบเคลื่อนคลาย
ด้วยเชือกบาตกระสันพัน...” (กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส), “...เห็นพระองค์
ทรงกระสันพันพระศอ เข้ายุดข้อหัตถาชิงผ้าได้...” (นิทานคำกลอนเรื่อง
พระอภัยมณี เล่ม ๒ ตอนนางยุพามภาคิอุบายให้พระอภัยมณีได้นางละเวง),

“...ซุชกก็พาอุยกยโ รสรราชจรัลไป ผูกพันกระสันยุพตใน ยประทุษฐทุติ...” (มหาวาติคำฉันท์), “...สมัยรุ่งอุทัยไซ พระจูงให้พลาก กระสันสรวมเกราะ เสด็จจร สถิตพื้นสมรชัย...” (ทิวา คำฉันท์).

กระสัน ๔ แน่น เช่น “...ยิ่งวัดวังมั่นกระสันไว้ จะทำอะไรไม่เคลื่อนไหว...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๔ ตอน หนุมานแก้แค้นยักษ์ไม่ขาด), “...เห็นสำหรับเขาประทับไว้กับข้าง ออกฟ้าฟางเพียง ๔ ครดรีงกระสัน...” (นิราศพระบาท สำนวนนายจัต), “...แล้วโฉมยงทรง เครื่องพิไชยยุทธ อย่างบุรุษรัดกระสันให้ถันหาย...” (นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนนางสุวรรณมาลีช่วยสินสมุทรจัดกระบวนทัพ), “...คาดบันแห่งกระสันมันดี เหน็บกฤษด้ามมีศีสะกา...” (เสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนพลายแก้วตั้งพิธีเรียก ปิตา), “...ก็เลศเล้าเมามัวเข้าพัวพัน มัดกระสันผูกสัตว์อยู่วัด...” (นิราศ เตือน), “...นางอวดตัดห่อมิดเอาด้ายมัด ผูกวัดรีงกระสันมันหมาย...” (บท ละครเรื่องอาบุญหะซัน), “...ว่าพลางกุมกรณาริ ภูมิยึดกระสันมันไว้...” (บท ละครเรื่องพระสมุท), “...ก็ครบมือและถือสร- พะอาวระวังเชิง กระลึง มั่นกระสันเรึง ถัดเรียกและเพรียกเสียง...” (เวทัพพะชาดกคำฉันท์).

กระสินธุ, กระสินธุ์ น้ำ, แม่น้ำ, ลำน้ำ, เช่น “...วิตวักระสินธุสรจ วรรณพัตร สรรพวงค์ กันเกศเสยสาธ กรกริดจุไรเรียง...” (กุมารคำฉันท์), “...รอยบาท ท่านนี้ควรทลาย แท้คนพันสาย กระแสกระสินธุสงสาร...” (อุเทนคำฉันท์), “...แล้วโสดเสยสดุ้งทันใด จากนิทราไซ กระสินธุชำระพัตร...” (ภฎาหค คำฉันท์), “...พลแห่งให้กระหิมเสียงคำรน กระสินธุวนเวียนละลอกกระฉอก ไครม...” (นิพานวังหน้า), “...ทั้งสององค์ลงนั่งกำลังหอบ พระกรกอบตีมกน กระสินธุสาย...” (นิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ตอนนางมณีสาครและพระ อรุณฤกษ์ ๔ ตนไล่จับ), “...แม่น้ำใหญ่ยาวยัดจิตตนิท พื้กวัดอาบกิน กระสินธุสาย...” (นิราศกลาง), “...กระสินธุเขี้ยวเลี้ยวลดไม่ทอดทวน เหมือน ใจพิจวนจากรักนี้...” (นิราศทัพเวียงจันทร์), “...ลอยล่องล่องอาบ กระสินธุ ชาญทรวงเย็น เคยร่ำบำเพน ล้อเล่นกับเทวัญ...” (บทเห่กลุ่มมพระเจ้า ลูกเธอ เรื่องจับพระบำ). (กระ + ป., ส. สินธุ).

กระแสง เสียง, สำเนียง, เช่น “...หงสาสุวาถูกกุญโกญ จและสาริกงาน การวิกรว้งวนกุณาล พเพรียกพร้องกระแสงใส...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...แ่วกระแสงแปลงสายหลายประการ เหมือนขับขานหวานแ่วแจ้ว จำเรียง...” (นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนเจ้าเมืองวิเรนให้พระเทวราชตามเสด็จ รามวงศ์), “...นิจจาเอ๋ยเคยขับให้จับจิตต์ ช่างประดิษฐ์ ดัดแปลงกระแสงใส...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอน ปิศาจอุศเรนฆ่านางวาลี), “...บ้างถนอมกล่อมลูกที่ผูกเปล ฟังเขาเห่โหย กระแสงไม่แห้งเครือ...” (นิราศพระปฐม), “...คุณยวงท่านสันทัดขัดต้นบท รับชอกดนิ้วไว้ใส่กระแสง...” (ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๓ เพลงยาวคุณสุวรรณ ว่าด้วยพระอาการประชวร กรมหมื่นอภัยสุสดาเทพ), “...สาธิก ขานจะจ้อ ไก่ฟ้าพ้อหางเพื่อย เจื้อยกระแสงสำเนียง เสียงระว้งไพรพร้อง ร้อง ระว้งไพรพนานต์...” (ลิลิตตะเลงพ่าย), “...แม่ม่ายลองในกระแสง เสียง แหวดแหวแรง ระดมระดื่น ฟั่นไพร...” (สัตวาพิธาน), “...เสียงสุโนค กระแสงใส สยอเยือก เย็นนา...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียง วัดพระศรีรัตนศาสดารามเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๓ ห้องที่ ๑๕๙).

กระแสงชล, กระแสงสินธุ์ สายน้ำ, กระแสน้ำ, เช่น “...ท่าธารสินธุเกษมกระแสงชล คคิก ไหลโลดคโครมครึก ฉฉาน...” (บุณโณวาทคำฉันท์ ตอนรมยนิยสถาน บริเวณพระพุทธรบาท), “...สุดกำลังที่จะรั้งให้เรือรอ ก็ล่วงต่อมาตามกระแสง...” (เพลงยาวหม่อมภิมเสน), “...พระองค์ระกององค์ นุขสรวงกระแสงชล พี่เลี้ยง นฤมล จระสู่ณะสินธุ...” (อิเหนาคำฉันท์), “...กระแสงลวนเขียวเรือเลี้ยวลด ดุด้อมคดขอบคุ้งคงคาไหล...” (นิราศเมืองแกลง), “...เทพบุตรเปลี่ยนท่า เยื้องกราย เหาเล่นสายกระแสงสินธุ์...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนชาวสวรรค์ยินดีที่พระนารายณ์อวตาร), “...จึงพี่น้องข้าราชการกระแสงสินธุ์ ประทุมทิพย์ไหลรินแทบอ่างสร้ง...” (เพลงยาวรบพม่าที่นครศรีธรรมราช), “...พวกแม่คำมิได้ขาดตลาดน้ำ สุดจะร่ำ เรือแพกระแสงสินธุ์...” (นิราศสุพรรณ), “...กระแสงสินธุ์ใสสะอาดล้ำ ไหลเย็น ใจเอ๋ย...” (โคลงนิราศกรุงเก่า).

กระหนก [กระหฺนก] ตระหนก, ตกใจ, หวาด, ผวา, หวั่น, เช่น “...ทศเตียร กระหนกตกตาล ให้เกณฑ์บริวาร และแต่งจังหวัดรอบวัน...” (ประชุมคำพากย์ รามเกียรติ์ ภาค ๗ ตอนพระรามประชิดลงกา), “...ฟังข่าวเร้าร้อนในอุรา กัลยากระหนกตกใจ...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนให้เสด็จไปดูศพพระราม), “...มิควรจะกระหนกตกพระทัย สองพระองค์จึงได้กรุณา...” (บทละครเรื่องอาบุญหะชัน).

กระหน่ำ [กระหฺน่ำ] ซ้ำๆ หรือร่วงลงอย่างหนัก เช่น “...แล้วไล่ตีข้ากระหน่ำไปจนไกลอรัญญ์...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนพระลักษณดัดตีสันมือสามนักขา), “...นิลเนตรต่อนิลเนตรนาฏดั่งพรหมาสตร์แผลงข้ากระหน่ำศร...” (สมบัติอมรินทร์คำกลอน), “...เจ็บปวดยวดยิ่งก็วิ่งไป อ้ายสารใหญ่ไล่ข้ากระหน่ำแทง...” (พระรถนิราศ), “...เข้าล้อมนำล้อมหลังกองพรังพรุ เกี้ยวกรูทิมดำกระหน่ำแทง...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนพลายงามรบแสนตรีเพชร), “...ค่อยค่อยจูงมั่งรอยค่อยตามไป ที่หนักไม้ตีข้ากระหน่ำมา...” (นิราศเกาะจาน), ตระหน่ำ ก็ว่า.

กระหมวด [กระหฺมวด] มุ่นหรือผูกให้เป็นปม เช่น “...กระหมวดมุ่นโมลีอำไพสวมใส่เกี้ยวแก้วลงกรณ...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนท้าวกรุงพาณให้หาเทวามานิมิตปราสาทให้นางอุษา จนนางไวทยาประสูติโอรสชื่อทศมุข), “...จึงหยิบหย้าแพรกพระขำมรงค์ ผจงผูกทั้งสามกระหมวดมุ่น...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนท้าวดาหาให้หาพิริโสกันต์สี่ยะตรา), “...ใส่น้ำมันกันกวาดกระหมวดมวย ผัดหน้าด้วยแป้งญวนเปนนวลแดง...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามลให้หาเมืองร้อยเอ็ด), “...นางวันทองหมองหมางไม่สร้างทุกข์ กระหมวดจุกกลุยกายน้ำตาไหล...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนนางวันทองพาพลายงามไปฝากวัด), “...อินทรีขีดกระหมวดเกล้า มุ่นมันขยี้ลง...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒ ห้องที่ ๗๙), “...ไทเทวราชา บริคณห์สิเพลาลอยกรณเกษจุไรรอย กระหมวดมุ่นมุทธาธาร...” (มหาราชคำฉันท์), หมวด ก็ว่า.

กระหม่า [กระหม่า] ประหม่า, ประหวั่น, หวาดหวั่น, พรั่นพรั้ง, เช่น “...ฟ่ายพัง
 หลังหน้าจรายจรน แล่นชรอนชรอกชน กัดกกระหม่าบ้าใจ...” (อนิรุทธคำ
 จันท์), “...เล็งสบ่าเลห์บ้ำพจนพร่ำ พิไรรำซึ่งห่างแห หายเห็นมเหศวรก็แปร
 กมลบ้ากระหม่อม...” (สมุทโฆษคำจันท์), “...กระหม่ากระหม่นทรวง
 สั่นซัด ภากตรีน่า...” (ลิลิตตะเลงพ่าย), “...ทรวงเหน็บเจ็บเจียรแดลฉาย ฤา
 สมสมมาน กระหม่ากระมลหม่นหมอง...” (สรรพสิทธิ์คำจันท์), “...บควร
 จะครุ่นคิด คณะมิตรให้วังเหงา จงพ้อจงบางเบา กระมลมุ่นกระหม่าทรวง...”
 (ฉันทกัลล่อมพระเสวตตรูจิราภาพรรณ), ตระหม่า ก็ว่า.

กระหย่อม, กระหย่อมยืมย่อง [กระหย่อม] กรั่ม, ครั้มใจ, สบายใจ, เบิกบานใจโดย
 คาดว่าจะได้รับสิ่งดี, เบิกบานใจเพราะกำลังได้รับสิ่งดี, เช่น “...ได้สมรักย์กัน
 ร้ายไม่วายยืม เตินกระหย่อมมาด้วยความเสนา...” (นิทานคำกลอนเรื่อง
 โคบุตร ตอนยักษ์นิลวงบุตร), “...กระหย่อมมองจ้องเขม็งตาไม่พริบ ดังลอย
 ลิบอยู่ในกลางหว่างเวหา...” (บทละครเรื่องเงาะป่า), “...นิกกระหย่อมอ้อมเอิบ
 กำเริบใจ เหมือนหนึ่งได้เพชรนิลดวงจินดา...” (นิราศเขาลูกช้าง), “...ถึงเรือน
กระหย่อมพริ้มพราย ขึ้นชมสมหมาย เส้นวักับุชานิจกาล...” (ฉันทสรีริย
 พระพุทธบุษยรัตนจักรพรรดิพิมลโฉมย์), “...กระหย่อมอ้อมใจอิน ดีสู่
 สยามแธ...” (โคลงรัฐสุตติ), มักใช้เข้าคู่กับคำ ยืมย่อง เป็น กระหย่อมยืมย่อง
 เช่น “...ทั้งสี่ยืนตีปรีดา หัวเราะรำกระหย่อมยืมย่อง...” (บทละครนอกเรื่อง
 ไชยเชษฐ์ ตอนท้าวธรรมีกให้พี่เลี้ยงไปตามได้แต่หีบกับดอกจำปาทองมา),
 “...บ้างเดินบ้างรำทำคะนอง กระหย่อมยืมย่องอยู่ทุกคน...” (บทละครนอก
 เรื่องสังข์ทอง ตอนนางทั้ง ๗ เลือกกุ), “...ค่อยวางองค์ลงบนเตียงเคียง
 ประคอง ทำกระหย่อมยืมย่องด้วยยินดี...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี
 เล่ม ๑ ตอนนางผีเสื้อลักพระอภัยมณี).

กระหวัด ๑ [กระหวัด] กอด, รัด, รัดรีง, เช่น “...กรกระหวัดดวงไฉ่ กอดเกี้ยว...”
 (โคลงทวาทศมาส), “...เจ้าก็เฝ้าพระกรกระหวัด สองมือรัดข้อพระบาท ให้อ
 นานไปมาลาลศ ครวญกำสรดกว่าขึ้นแล...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์
 กุมาร), “...เฝ้าไม่อันกลมงาม คือดังเฝ้ายุพาพาล วัลย์ทองกระหวัดปาน กรนาง
 อันโอบองค์...” (สมุทโฆษคำจันท์), “...ว่าพลงยอกรเกี่ยวกระหวัด รึงรัด

ลูบโลมนางโฉมศรี...” (บทละครนอกเรื่องพิกุลทอง ตอนนางยักษ์กาขาวแปลงกายเป็นสาวงาม), “...จูเหลื่อมเอื้อมพันไม้ หางกระหวัดไว้ใฝ่อาหาร เนื้อกว้าง่างเตีรพาน หย่อนตัวกระหวัดรัดกลมกิน...” (ภาพย์หอโคลงประพาสธารทองแดง), “...ฤาภาชีพาราชา เลี้ยวตลอดดา แล้วลิกระหวัดเกี่ยวกร...” (อิเหนาคำฉันท์), “...เห็นครุฑยุคนาคัน นาคี้นพันปลายกร เรียมแอบแนบนวลนอน กรกระหวัดรัดรีนาง...” (โคลงกวีโบราณ), “...เจ้าวันทองร้องเอียงเพียงจะพลัด ขุนแผนกระหวัดวันทองไว้...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนขุนแผนพานางไปถึงป่าเขาพระ).

กระหวัด ๒ [กระหวัด] คัดย่อน, ย่อนนี้ถึง, เช่น “...พระน้องเอยถ้าน้อยจิตเจ้าหวนคิดกระหวัดวน ผูกคอให้เสียชนม์ สิ้นชีพแล้วจึงลอยมา...” (ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค ๖ ตอนพระรามประชุมพล), “...ทัศนাপาสูกทุกข์สนัด จิตกระหวัดถึงสุรางค์นางสนม...” (นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนพระอินทร์ช่วยท้าวอินธุมาศและพระมเหสี), “...ทรงสตัย์กระหวัดจิตสนิทเสนอ ถนอมนิษัสมรรตเสมอ สมितिแกลัวกลางณรงค์...” (พระนลคำฉันท์ สวรรคที่ ๑๔).

กระหิม, กระหิม [กระหิม, กระหิม] สงเสียงดังคำรามอย่างน่ากลัว เช่น “...ฟ้ากระหิมคริมครันให้ปั่นป่วน เหมือนฟ้าครวญครวทหน้าฝนหนาว...” (นิราศพระปฐม), “...ดูทุ่งทางกว้างซึ่งยั้งลึงไลด เสียงโถมตนาไม่ใ้กระหิม...” (นิราศทวารวดี), “...ราหูหันหาเพื่อน ว่ายกล่นเกลื่อนคลาดล่า ผีพรายพร่ำพ่าพึม กระหิมหวลครวญคราง...” (ลิลิตพระภา), “...คณาพาลมฤคพนครนร้องกระหิมพวง คะคิกลั่นสนั่นดง พระนางหวาดประหวั่นขวัญ...” (ทิวา คำฉันท์), “...ภูตพรายกระหิมคริมคราง บัดรังควานโถมตูก้อง...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนอินทรชิตเข้าในโพรงไม้ไผ่), “...คำรามร้องก้องกระหิมคริมคำรณ ทั้งผุดพ่นน้ำฟุ้งพอรุ่งราง...” (นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนรามวงศ์หลงเชื่อนางผีป่า ทำให้พลัดกับนางแก้วกนิรี), “...ที่รกรือเสื่อกระหิมคริมคำราม เห็น

แวมวามวาวสว่างเหมือนอย่างไฟ...” (นิราศพระแท่นดงรัง สำนวนสามเณรกลั่น), ส่งเสียงดังกึกก้องครึกโครม เช่น “...มะโหรีปี่ในนจับใจแจ้ววิเวกว่ำกลองโยนตะโพนกระหึ่ม...” (นิราศพระบาท สำนวนสุนทรภู่), “...โให้กระหึ่มคัพทสำเนียง นิสันนชโลธร พายทองกระทุ่มธวัชกร ชลฟุ้งคือฝอยฝน...” (บุญไธยวาทคำฉันท์ ตอนขบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค), “...วัชชีภูมิมียอง สดับกลองกระหึ่มขาน ทุกไท้ไปเออาภาร ฌกิจเพื่อเสด็จไป...” (สามัคคีเภทคำฉันท์), “...คิดจนตื่นพื้นฟุ้งระฆังฆ้อง กลองหอกกลองทิมทิมกระหึ่มเสียง...” (รำพันพิลาป).

กระหึ่ม [กระหึ่ม] เหิม, กำริบ, คึกคะนอง, เช่น “...โหยหนกระหึ่มเหิน ระหกลอบ ให้แฮ...” (โคลงนิราศวัดสมุหประดิษฐ์), “...สมิงมิ่งมุ่นะแก่ง บ่ต้องเกรงณสิ่งใด ฤหญากระหึ่มไพโร ฤชาศึกกระหึ่มราญ...” (พระนลคำหลวงเล่ม ๑ สรรคที่ ๑๔), “...ทงชนกตณ วุฒิล้นประเสริฐลือ ก็หาญกระหึ่มฮือ มนะฮึกบ่นึกขาม...” (สามัคคีเภทคำฉันท์), “...ดังฤจะสำเร็จ ผละผลัดจะตั้งตั้ง ตื่นหึ่มกระหึ่มกั- ละไปก็ป่วยการ...” (เวทัพพะชาดกคำฉันท์).

กระโหย [กระโหย] โหยให้, ร้องให้, ร้องโหยหา, สะอื้น, คร่ำครวญถึง, ถวิลหา, เช่น “...มยุเรศกระโหยหงส์ หาคู่...” (โคลงนิราศชุมพร), “...เชิญพระเสด็จชลประพาศ พระยุพราชสนานพระกาย อย่าหวั่นรัญจวนทุกขระหยา แลกระโหยกระหวนหา...” (ฉันทกล่อมสมเด็จพระเจ้าสุภยาเธอ), “...กรานเกริ่นกระโหยกลาง ดงโดด เดียวแม่...” (โคลงนิราศวัดรวก), “...ไอน้ำอนาถดรุณะด่า- ริหะคร่ำกระโหยขริม ครวญเพื่อพิลาปพจนะพืมนิทร่วงระลวงเหงา...” (ดรุณร่ำพึงคำฉันท์), เขียนเป็น กรโหย ก็มี เช่น “...ไปได้คำนึงถึง ชนนี้ปรเตดาล ออกมาดุเลวลาญ แลกรโหยกำสวดหา...” (สูตรธนูคำฉันท์), กรโหย กันโหย หรือ กระโหย ก็ว่า. (ดู กระโหย ๒).

กระโหยหน [กระโหย-] กระวนกระวาย, เตือนรื้อนถวิลหา, เช่น “...โหกห่วงกระโหยหน หวนสวาดิ...” (โคลงนิราศวัดรวก), ระหวยหน หรือ ระโหยหน ก็ว่า.

กระอักกระอ้อ พุดตืดๆ ขัดๆ, พุดอึกๆ อักๆ, เช่น “...จึงเข้าไปทูลแถลงแจ้งกิจจา เหนื่อยมาหอบฮักกระอักกระอ้อ...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๒ ตอนหนุมานลงสหัสสเดชะ), “...กราบทูลเยื้องยังกระอักกระอ้อ ผันแปรแก้ไขตามจน...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนหาเนื้อ), “...สอื้นรำลັกกระอักกระอ้อ นางตกใจจึงถามตามสงกา...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนพระอภัยมณีให้สินสมุทรเป็นสื่อนางสุวรรณมาลี), “...กราบทูลเยื้องยักกระอักกระอ้อ ร้อนตัวกลัวภัยพระภูมิ...” (บทละครเรื่องระเด่นลันได), “...ทำอะไรแล้วขยักกระอักกระอ้อ แบ่งปันในยให้เรานึกสำเนาเดา...” (ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๔ เพลงยาวกรมหมื่นสภิตยธำรงสวัสดิ์), กระอักกระอ้อ ก็ว่า.

กระอืด ร้องไห้, คร่ำครวญ, เช่น “...กระอืดอกเซนเซน ช่วยเหน่า...” (กำสรวลโคลงต้น), “...อ้านี้และรูปท้าว อันมาชมมาชายโชย จำนองกระอืดโอย ทุกขทรรวรลงกาม...” (อนิรุทธคำฉันท์), “...กระอืดกระโอยครวญ ครางครุ่นครวญแม่...” (โคลงนิราศจะเชิงเทรา), “...ผอูกกระอืดมีดมน ดาพรั่งแล้วแม่...” (โคลงนิราศกรุงเก่า).

กรัง ๑ [กรัง] แห้ง เช่น “...แล้วท่านจัดพร้อมเพรียงเสบียงกรัง ขนบั้งกินยัดทั้งจัดหวาน...” (นิราศหนองคาย), แห้งจนติดแน่นอยู่ เช่น “...เปนน้ำกรังรังเระอยู่เระจะจะ เขยอะขะขยุกขยุดูยู่เหยิง...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนพลายแก้วยกทัพ), “...จนจวนย่ำจำสาตามาลย์ จากสถานสู่น้ำน้ำตากกรัง...” (นิราศพระปฐม), “...ฆ่าสัตว์เอาโลหิตทา องค์พระปฏิมา โลหิตติดกรังทั้งองค์...” (ฉันทสรเสริญพระพุทธบุษยรัตนจักรพรรดิพิมลมณีนัย), “...พัคตร์ที่เป็นคราบน้ำ เนตรกรัง...” (โคลงนิราศวัดรวก).

กรัง ๒ [กรัง] เนิน เช่น “...พยัคฆ์ผินสา โลหปฏิฐา แกลงเขลาะรงนนาน ทางเขนหัวหวาน รกร้องพรยกไพรกรัง...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพน), “...จงชมดอกไตรั่วทั้ง ป่าปรีไพรกรัง สนุกนึ่งเชยชม...” (ดุขกัสังเว

กล่อมช้างของเก่า ครั่งกรุงเก่า), “...เห็นป่ากรังเริ่มโหย สวาสดีใหม่...” (โคลงนิราศนครสวรรค์), “...อย่าหลงเพลินเตรนไปในไพรกรัง ชมนก ประณัสน้ำเนืองนวล...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนท้าวกรุงพาณให้หาเทวามา นิมิตปราสาทให้นางอุษา จนนางไวยกาประสูติโอรสชื่อทศมุข), “...แลไสวไพรกรังสพรั่งพฤษะ นำพิภพกลานใจเสียไม่เบา...” (นิราศพระปถวิ), ตรึงกั้วา. (ดู ตรึง ๒).

กรากกร้า [กรากกร้า] ต้องทนทำอย่างเหนื่อยยากลำบากกาย เช่น “...ต้องบุกป่ามาเถื่อนเพื่อนกรากกร้า น้องจะอุปถัมภ์ให้พอแรง...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบบหอพพระสมุทวิชิตญาณ เล่ม ๒ ตอนขุนแผนพานางวันทองข้ามเรือจาง), “...ไม่เคยยากกรากกร้าระกำแรง พระศอแห้งหอบหิวกระหายชล...” (นิทานคำกลอนเรื่องจันทโครบ ตอนจันทโครบพานางโมราเดินทางกลับเมือง), “...เคยที่นอนหมอนหนุนละมุนนึ่ม ไปนอนทิมกรากกร้าเฝ้ากำสรวญ...” (สุภาษิตสอนสตรี), “...ด้วยเห็นขัดว่าขัดสนทนกรากกร้า แล้วได้ลำบากอดระทดใจ...” (นิราศเมืองหลวงพระบาง), “...จะเหนื่อยยากกรากกร้าก็ทำเนา ทั้งย้ายเฒ่าเสน่หีกับน้อง...” (บทละครเรื่องอาบุญหะชัน), กร้ากราก กั้วา.

กราดกริ้ว [กราดกริ้ว] ดุด่าหรือตวาดด้วยความโกรธ เช่น “...กระที่บาทกราดกริ้ว คือเพลิงกลัป จึ่งกระชั้นสีหนาทวาดไป...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนระตูปุศลิษาเตรียมตามจับประสันดา), “...กระที่บาทกราดกริ้ว หอกขลุ่ย แบกเอ๋ย...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๓ ห้องที่ ๑๔๐), “...สมเด็จพระวิริรักษ์ กราดกริ้ว...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๓ ห้องที่ ๑๖๗), กริ้วกราด กั้วา.

กราดเกรี้ยว [กราดเกรี้ยว] ตะโกนด่าอย่างรุนแรงด้วยความโกรธจัด เช่น “...ร้องตวาดกราดเกรี้ยวเคี้ยวฟัน กุมภัณฑ์โลดโผนเข้าต่อกร...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนสวามีศรีรบ

พระรามพระลักษณ์), “...เป็นผู้ใหญ่อารมณ์ไม่สมศักดิ์ ทำหาญหักอกอาว
มากราตเกรี้ยว...” (นิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ตอนโคบุตรหลงนางอำพัน
มาลา), “...เธอยิ่งกราดเกรี้ยวเคี้ยวเข็น ถ้าขึ้นอยู่ก็เห็นจะเป็นผี...” (บท
ละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอนนางสุวิงษาเข้าเฝ้าท้าวสิงห), “...ขัดเขมร
หม่นมาคว่ำไม้เรียว กระที่บาทกราดเกรี้ยวจะทุบตี...” (บทละครนอกเรื่อง
สังข์ศิลป์ชัย ตอนที่ ๑ สังข์ศิลป์ชัยตกเหว), “...กระที่บาทกราดเกรี้ยว
โกรธนัก...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดา
รามเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๑ ห้องที่ ๑๓), “...ประสบโจระอีกพวก ละลั่น
พาลระวี และต่างตนก็ตัวดี ดูกราดเกรี้ยวมิเกรงใคร...” (เวทัพพะชาต
คำฉันท์), เกรี้ยวกราด ก็ว่า.

กรานกัม [กราน-] ทอดตัวลงกราบราบกับพื้น เช่น “...ครั้นถึงจึงประณตบทมาลย์
บนอบหมอบคลานกรานกัม...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์
รัชกาลที่ ๒ ตอนอิเหนาขอขานสลาและเปลี่ยนสไบของนางจินตะหรา),
“...พนักงานกรานกัมบังคมคัล อ่านสารมารันรำพันความ...” (นิทานคำ
กลอนเรื่องสิงหไกรภพ ตอนนางสร้อยสุดาร์รูข่าวสิงหไกรภพและรามวงศ์),
“...พระกุมารกรานกัมบังคมลา แล้วเมียงมาหานุชพระบุตร...” (นิทานคำ
กลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนพระอภัยมณีให้สินสมุทรเป็นสื่อนาง
สุวรรณมาลี), กัมกราน ก็ว่า.

กรายกริด [กรายกริด] อาการที่เดินทอดแขนและกรายนิ้วอย่างมีจริตจะก้าน
เช่น “...บ้างกรายกริดดีดดีดเล็บฉับฉะเงา เอาขันเคาะฆ้องกระแตทั้งแดร
สังข์...” (นิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ตอนโคบุตรเข้าหานางอำพันมาลา),
“...คิดพลางอย่างเอื้องผืนผาย จับชายกรายกริดหัดถา...” (บทละครเรื่อง
อิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนบันหยีพานางแหม่มมาเมืองกาหลง),
“...นุ่งนอกอย่างวางชายกรายกริดริม สีทับทิมคล้องคอพอพระทัย...” (บท
ละครนอกเรื่องคาวี ตอนที่ ๑ ท้าวสินธุราชหานางผมหอม), “...ลั่น
ลอยชายกรายกริดทำดีดดิน ขัดขมิ้นเหลืองเหลือในเนื้อหนัง...” (นิทาน
คำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนนางเกษราออกมาชมสวน),
“...กรายกริดกระชดกระชวย กระชุ่ม ชมแฮ...” (กำเนิดแห่งสตรีคำโคลง),
กริดกราย ก็ว่า.

กราวเกรียว [กราวเกี๋ยว] เสียงดังเอะอะเอ็ดอึงพร้อมกันหลายๆ เสียง เช่น “...บ้างร้องว่าเออเกลอกูมา เฮฮาให้ฉาวกราวเกรียว...” (บทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง ตอนหาเนื้อ), “...มานั่งพร้อมล้อมหัวตัวเปนเกลียว เอิกเกริกกราวเกรียวด้วยศรัทธา...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนนางทองประศรีบวชพลายแก้วที่วัดส้มใหญ่), “...เห็นดุ่มดุ่มหนุ่มสาวเสียงกราวเกรียว ล้วนเรือเฟี้ยวพร้อมหน้าพวงปลาเลย...” (นิราศภูเขาทอง), “...บ้างให้ฉาวกราวเกรียวเกี่ยวข้าวเบา บ้างตั้งเตาเคี้ยวตาลพานอุดม...” (นิราศเมืองเพชร), “...เห็นรอยเสื่อเนื้อตีนอยู่ครั้นครองให้กริ่งเกรงให้ฉาวเสียงกราวเกรียว...” (นิราศพระปฐม), เกรียวกราว ก็ว่า.

กรำ [กรำ] ทนด้วยความยากลำบาก เช่น “...ไต่ยามยากจากเมืองแล้วลืมนุ่งมากรำยุงเวทนาประดาหาย...” (นิราศเมืองแกลง), “...สาวบ่าวกรำแดดลมหลากแล้ว...” (โคลงนิราศจะเชิงเทรา), “...ต้องกรำฝนทนหนาวระวังใบจนอุไทยแสงสว่างกลางนา...” (นิราศเกาะแก้วกัลป์ตา), “...พระจะสู้นทนกรรมกรำไป トラบเท่ากษัยชีวิตตน...” (พระนลคำหลวง เล่ม ๒ สรรคที่ ๒๒), ตรำ ก็ว่า.

กรำกราก [กรำกราก] ต้องทนทำอย่างเหนื่อยยากลำบากกาย เช่น “...แต่เข้าตู่ขู่เชิญจะเขียนขับ มากำกับกรำกรากให้ถากหญ้า...” (นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี เล่ม ๑ พระอภัยมณี ตอนพราหมณ์เกี่ยวนางผีเสื้อ), “...พอนางผีเสื้อสมุทมาจุตลาก ต้องกรำกรากตรอมอยู่ในคูหา...” (นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนเรือท้าวสิลราชไปถึงเกาะแก้วพิสดาร), “...คงเลิกทัพกลับหมดเพราะอดอยาก จะกรำกรากแรมปีอยู่ที่ไหน...” (นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี เล่ม ๒ ตอนนางละเวงแสวงห้วงหน้กพระอภัยมณี แต่งแต่นางสนมให้บำเรอ), กรากกรำ ก็ว่า.

กริ่ง [กริ่ง] นึกกลางแกลง, นึกสงสัย, นึกระแวง, เช่น “...กริ่งน้องนिरมย์ รทมทุกข์รทใจ ไซ้เชิงจะหน่ายใน นุชจงบังวายแคลน...” (อิเหนาคำฉันท์), “...อกพี่ร้อนผ่าผ่า กริ่งน้องเคื่องเรียม...” (โคลงนิราศพระยาตรัง), “...แต่ใจแม่นี้

ยังกริ่งอยู่สิ่งหนึ่ง กลัวจะหึงกันวันวายอายุชาวบ้าน...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนนางบุษบาสอนลูก), “...จริงจริงอย่างกริ่งหวั่นระแวง อย่าพลิกเพลงหนีมือตื้อตึง...” (บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน พระราชนิพนธ์สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ตอนนางวันทองหึงกันกับนางลาวทอง), “...กริ่งตริกไตรเนตรชาญเขียวรู้...” (โคลงนิราศตะเข็บเตา), “...แต่การนั้นผันผายกลายเป็นโทษก็ควรไกรศรวรตริกจะนึกกริ่ง...” (เสภาเรื่องอาบุญหะชัน).

กริ่งใจ นึกกลางแคลงใจ เช่น “...ทั้งวันร้องเย้ยไผ กริ่งใจอยู่แล้วแต่กลางวัน...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๓ ตอนทศกัณฐ์ต่อว่านางมณโฑเรื่องน้ำทิพย์), “...จะเจรจาพาทีกี่ขวยอายุ จะว่าชายหรือหญิงยังกริ่งใจ...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนนางมะลาหราชตามอนุकरण), “...จะมีเหตุสักสิ่งให้กริ่งใจ จึงเรียกเหล่าสาวเข้ามาพร้อมกัน...” (บทสักรวาทเรื่องอิเหนา เล่นถวายในรัชกาลที่ ๓ ตอนไปไช้บน), “...ยอกรวันทาแล้วพาทิ ชำนี้ไม่วางกริ่งใจ...” (บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า ตอนนางมณีคลอตพระโอรส), “...รู้ไทรเพทเลศสันคันทรรุระเสด็จพระเห็นจริงไม่กริ่งใจ...” (เพลงยาวคุณพุ่มแต่งเฉลิมพระเกียรติ).

กริณี, กรินี, กริณี, กริณี [กะริณี, กริณี] ช้างพัง, ช้างตัวเมีย, เช่น “...พันลึกระเบงศัพ-ทสนั่นสุกฤดา พรรคหส์ดีพา กริณีสถิตธาร...” (ฉันทโคธาคำฉันท์), “...สารเติบตม้น เชื่องซึมครึ่มครั้น หวงกริณี โกฎจนาทากาก้อง ทั้งท้องพงพี พังพลายพายหนี ปรละตกลัวไกล...” (อุเทนคำฉันท์), “...หนึ่งไสดกริณีสาทร อันผูกด้วยสร มนต์ใจเสนาหา...” (ดุขภูสิ่งเวยกล่อมช้างของเก่าครั้งกรุงเก่า), “...ที่โรงแนางกริณีศรีเศวต เป็นปริเจทข่าวบาตรสะอาดศรี...” (กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว), “...แพร่พรรณเงินทองของดีดี พระที่นั่งกริณีหลังคาทอง...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนพระท้าวไ้ไปรับนางสร้อยทอง), “...กำลังสารหาญหวงกริณี เข้าวารีช้างทรงพระภูธร...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนล้อมช้าง), “...ต่อออกไปไ้วันางกริณี ล่ามแหล่ง

มีสองตัวน่ากลัวจริง...” (กลอนไดเอรีซิมทราบกับตามเสด็จไทรโยค), “...เสร็จทรงกุญชรชาติ คเชนทรเชื้อเอราวรรณ งามวงศ์งามครัน กรีนี กนาบแนม...” (ประทุมวดีคำฉันท์). (ส. กรีนี; ป. กรีนี).

กรีน [กรีน] ข้าง, ข้างปลาย, เช่น “...ชมคชสุรกรีน มหิมาวราสกล สิบหมู่วิมลยล ยศยิ่งคเชนทร...” (จันทกีนรีคำฉันท์), “...หนึ่งกรีนอำนวยวงศ์ ลักษณะ สมพงศ์เผือกผู้ ประทุมทันต์คู่ค่าเมือง เหมหัตถ์ถืเหลืองเล่ห์ทอง...” (กลอน จารึกเรื่องสร้างภูเขาวัดราชคฤห์), “...อำพ้อพิบูลย์บรรลักษ์ ชนล้ากรีนไพร พงษ์พรหมอุดมยศวิไล ยวิลาสอาดพรรณ...” (ฉันทกล่อมพระเสวตร อุดมวารณ), “...กริป่าประสบกลืน กรีนบ้านณะแนวพน ก็ไต่บุกและรุกรน ประหารชีพถืแบทง...” (พระนลคำฉันท์ สรรคที่ ๑๓), “...ก็สูญสิ้นณะถีนพน ชีวิตคนก็ปนเปลือง กรีนย่ำกระหน่ำเนื่อง อนาคตทรัพย์ะยับลง...” (พระนล คำฉันท์ สรรคที่ ๑๓).

กรีม [กรีม, กรีมใจ] กระหิ้ม, ครีมใจ, สบายใจ, เบิกบานใจโดยคาดว่าจะได้รับ สิ่งดี, เบิกบานใจเพราะกำลังได้รับสิ่งดี, เช่น “...สร้อยฟ้าเห็นหน้าพักยักยัม อีไหมกรีมเข้าห้องย่องค่อยค่อย...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอ พระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนเถรชาวดับฐะนางสร้อยฟ้า), “...แต่นอน ดรีกนี่กรีมจะได้กลับ มิใคร่หลับลุ่มบ่อยสักร้อยหน...” (นิราศเกาะจาน), “...ข้างผู้ได้ดูกรีมกระหิ้มเยาะ ว่าเมื่อยเหมาะมิได้มีใครถึงท่าน...” (ประชุม เพลงยาวภาคที่ ๘ เพลงยาวความเก่า), “...ปางสุขกระสันต์ใหม่ สุขะเหิม กระหายหวน แสนเอิบสบายอ้อม อู่กรีมกระหิ้มยวน...” (द्रุณจตุรกรีมย์).

กริว [กริว] เต่า เช่น “...ทั้งกริวกราวเต่าปลาในสาคร ที่ยวสัจจรหากินในสินธุ...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนสลิราชพานางสุวรรณมาลี ไปเที่ยวทะเล), “...แต่เดี๋ยวนีมิได้เห็นเหมือนเช่นเล่า เห็นแต่เหล่ากริวกราว กับเต่าผา...” (นิราศพระแท่นดงรัง ส่วนสามเถรกลั่น), “...กริวกราว ก็เต้าตาม ฉนากฉลามสลับสลอน คลาเคล้าสำเภาจร ในสาครรายเรียง...” (บทเห่กล่อมพระเจ้าลูกเธอ เรื่องพระอภัยมณี), จริว หรือ ตริว ก็ว่า.

กริ้วกราด [กริ้วกราด] ดุด่าหรือตวาดด้วยความโกรธ เช่น “...ขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน กริ้วกราด กระที่บปาทผาดเสียงดังฟ้าผ่า...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนสหัสกุมารดูว่าหนุมาน), “...ยัง กริ้วกราด ผาดแผดสุรเสียง สำเนียงพิลึกโกลาหล...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนการรบที่เขายองชั้น), “...แอบองค์แฝงบังฟังคดี ภูมิกริ้วกราดตวาดไป...” (บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย ตอนท้าวพิชัยนุราชกริ้วนางจันทร์), “...ฤทธิ์แก้วแคล้วคลาด ยิ่งกริ้วกราดโกรธา โลดไล่ไขว่คว้า เมฆลาล่อเวียน...” (บทเห่กล่อมพระเจ้าลูกเธอ เรื่องจันประบำ), “...พระบุตรกริ้วกราดตวาดว่า นี่ใครหามาให้พี่ตีหมากผัว...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนนางศรีสุตาพ้องนางเกษราเรื่องนางพี่เลี้ยงกับพราหมณ์), “...กริ้วกราด พิฆาฏโทษ พิโรธฤทธิเพียงกาล นาคราชพิษพาล ก็พิลาปทูลสนอง...” (อุเทนคำฉันท์), กราดกริ้ว กั้วา.

กริ้วโกรธ, กริ้วโกรธา [กริ้วโกรด, กริ้วโกรธา] ขุ่นเคืองใจอย่างแรง เช่น “...เจ้าผู้บังเกิดหวิว กลววกแกภัยพราหมณ์ดำ ช่างเถาร้ายร่ำกทำโทษ โดยกริ้วโกรธใจมนน โสดเทอญ...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์กุมาร), “...กริ้วโกรธตรเบงเสียง กรทงยี่สิบอา- วุชทิ้งสิ้นศาดรา วุชแล้วยืนฉน...” (ราชาพิลาปคำฉันท์), “...พิทยุตก็พุ่นไฟลาม กริ้วโกรธบมิขาม ก็ขับรดา ถับถึง...” (สมุทรโฆษคำฉันท์), “...อินทรชิตฟังลูกพระพาย กริ้วโกรธตั้งกาย จะลุกขึ้นเปนอัคคี...” (ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค ๕ ตอนหนุมาน เผลลงกา), “...ยังกริ้วโกรธโดดลงหน้าพลับพลาไชย ทะलगไล่เลี้ยวลัดสกด สแกง...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๒ ตอนนางเสาวคนธ์ ปลอมออกไปอิงแก่นางสุลาลีวัน), “...พระนลนัษบตี กริ้วโกรธกลี จึงคิด จะแข่งแรงร้อน...” (พระนลคำหลวง เล่ม ๒ สรรคที่ ๒๐), บางทีใช้ว่า กริ้วโกรธา เช่น “...ได้ฟังยังกริ้วโกรธา ดั่งหนึ่งเพลิงฟ้าม่าจ่อใจ...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนพาลีขับสุครีพ), “...ฟังพระธิดายุพาพาล ขุนมารยิ่งกริ้วโกรธา...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนนางอุษาทูลท้าวกรุงพานให้ยกโทษให้พระอุณรุท), “...พระองค์ทรง กริ้วโกรธา ให้ผูกคอตาคำคนไป...” (บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ ตอน

พระไชยเชษฐาพบพระนารายณ์เบศรี), “...พระกริ้วโกรธาด่าถึง ผัวมึงอัปรีไ้อ์
ชีแพ...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี), “...กำลัง
กริ้วโกรธหาหน้างัด ถีบผิงถูกตะโพกโขยกไป...” (บทละครเรื่องระเด่นลันได),
โกรธกริ้ว กั๊ว.

กริดกราย [กริดกราย] อาการที่เดินทอดแขนและกรายนิ้วอย่างมีจริตจะก้าน
เช่น “...ใส่จริตกริดกรายขายชำเลื่อง ขยับเยื้องยัมแย้มแจ่มลลอย...” (นิราศ
วัดเจ้าฟ้า), “...งามจริตกริดกรายคล้ายละคร เหมือนกนิรประตูดินบินมาลง...”
(นิราศพระบาท สำนวนนายจืด), “...ยุรยาตรโยกย้าย กรกริดกรายสไบบาง
ยอหัดถ์สำคัปราง จักเสื่อมสวัสดิ์สตรี...” (กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ พระ
นิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส), “...ทำ
กริดกรายขายตาร่าเร้ง หลงละเลิงลดเลี้ยวเกี้ยวพานมา...” (เสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนเจ้าพระยาจักรี
ทูลสาสน์เชียงใหม่), “...อรรชรอ่อนแอ้นกริดกราย เหมือนละม้ายนางฟ้า
นารี...” (บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า ตอนพระพินทองต้องใจนางมณี),
“...พิศกรอ่อนโอนหยัด งามนิ้วทศนขานวล กริดกรายขายกระบวน ขวนจิตต์
พินี่มาดหมาย...” (กาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ แห่งมโหรี),
กรายกริด กั๊ว.

กริธาทัพ, กริทัพ [กริธาทัพ, กริทัพ] เคลื่อนกระบวนทัพ, ยกกองทัพ, เช่น
“...ท่ามกลางพลหมนตรี แล้วจะกริธาทัพกลับไป...” (บทละครนอกเรื่อง
ยุชัน ตอนท้าวประจักษ์ศรีบสารจากยุชัน), “...จะกริธาทัพกลับไปพระนคร
นางอวรณ์ร้อนร่ำเป็นหนักหนา...” (บทละครเรื่องพระศรีเมือง ตอน
ที่ ๙ พระศรีเมืองทูลลาท้าวพินทุทัต), “...พรั่งนี้เราจะกริธาทัพ คืบกลับไป
นิเวศน์เขตขัณฑ์...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒
ตอนนางผีเสื้อนางพินทุทัต), “...ประจวบ
ฤกษ์ดีถึกริธาทัพ ต้องดำพรำว่าประเสริฐเลิศหลาย...” (เสภาเรื่องขุนช้าง
ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๓ ตอนนางแก้วกิริยาคลอด
พลายชุมพล), “...ธกักริธาทัพเข้า เนาเมือง...” (ลิลิตตะเลงพ่าย), ใช้เพียง

กริทัพ ก็มี เช่น “...ให้สนั่นครั่นครื้นปถพี กริทัพกลับเข้าพระนคร...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๓ ตอนหนุมานยกทัพกลับ), “...กริทัพยกโดยสถล มารคเต้า...” (โคลงนิราศนรินทร์), “...อสุรีกริทัพแสนยาก มารุกรอนขึ้นยอดดุษุณครินทร์...” (สมบัติอมรินทร์คำกลอน), “...ได้ธิดาพาหนีมันกริทัพ มาตามจับชิงนางเหลือล้าผลาญ...” (นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนพราหมณ์จินดาพบสิงห์ไกรภพ), “...ครั้นถึงวันฤกษ์ดีจะกริทัพ จัดเสด็จสรรพบัตรพลีคำภีร์...” (นิราศเมืองหลวงพระบาง).

กริธาพล, กริพล [กริทาพน, กริพน] เคลื่อนพล, ยกพล, เช่น “...ได้แจ้งแห่งราชบัญชา ก็ให้กริธาพลสกลไกร...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๔ ตอนพระรามแก้ไถ่), “...จัดทัพให้พร้อมบัดนี้เราจะกริธาพลไปรณรงค์...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนปันหยีย่าหรณ์รับอาสารบระตุมะงาดา), “...พลงธให้เดอรทวยหารออกจากกาญจนบุรี กริธาพลคลาศคล้าย ย้ายมาตามมรรคา คลาพยุห์พลงทางชม...” (ลิลิตตะเลงพ่าย), “...จากสมรรรนาฏนางเมรี นางจึงกริธาพลสกลไกร...” (นิราศเกาะแก้วกาลกัตดา), “...ให้ทันฤกษ์ยามดีกริธาพลทรงช้างต้นมีกำลังมาตั้งคพงษ์...” (เสภาเรื่องศรีธัญไชยเชียงเมียง), ใช้เพียง กริพล ก็มี เช่น “...เราจะกริพลบาตรบายบทธจรคลา ไคลตามพระภัสดาไฉน...” (พระรถคำฉันท์), “...กริพลมาโพนพนาเวศ จะประสงค์สารเสวตตระกุลใหญ่...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนล้อมช้าง), “...จากหาดสงรังเสร็จแล้ว กริพล...” (ลิลิตเสด็จไปขัดทัพพม่าเมืองกาญจนบุรี), “...เวลารุ่งฟุ้งนี้จะกริพล ตามประจะญจับตัวไม่กลัวตาย...” (นิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ตอนโคบุตรพานางอำพันมาลาหนี), “...กริพลไปช่วยดับเข็ญ ร่มเย็นประมอดันราชฐาน...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนนางบุษบาพบกับท้าวประมอดัน).

กริ่ง [กรึง] ตีรั้ง, ปักแน่นอยู่กับที่, ติดแน่นอยู่กับที่, เช่น “...บ้างลอกพลับพลึง กริ่งพื้นพลง เลือกบุปผาต่างต่างเป็นตัวซ้อน...” (บทละครเรื่องอิเหนา

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนระตูทั้งสองทำศพระตูปุศลินา), “...ที่ไหน หย่อนผ่อนผูกเสียให้ตึง นั้งปักสะดึงกรึงกรอง...” (บทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** ตอนหาเนื้อ), “...ด้วยสมเนตรเณรแก้วผู้แว่วไว ดังเหล็กเพชรกรึง ในสกลกาย...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๑ ตอนนางพิมปลงใจ), “...เพราะรักเธอเสมอใจ เสน่ห์ในพระนลกรึง ก็เหตุใดในใจจึง พระนลจากวิบากกรรม...” (พระนลคำฉันท์ สรรคที่ ๒๔).

กรุง ๑ [กรุง] ประเทศ เช่น กรุงจีน กรุงสยาม กรุงไทย กรุงอังกฤษ ฯลฯ เช่น “...ทรงบำรุงกรุงสยามอารามรัตน์ งามนิเวศน์เขตรัตติภูมิ...” (เพลงยาว **คุณพุ่มแต่งเฉลิมพระเกียรติ**), “...จะเริ่มเรื่องเมืองหนองคายจดหมายเหตุ ในแดนเขตเขื่อนคังกรุงสยาม...” (นิราศหนองคาย), “...พระเดชโชติช่วงหล้า เกริกพระเกียรติฟ่องฟ้า เพื่องฟุ้งกรุงสยาม เยี่ยมแล...” (ลิลิตสตุติเรือ **พระร่วง**).

กรุง ๒ [กรุง] กษัตริย์ เช่น “...กรุงลาวอำนาจน้ำ ใจโจร ก่อนนา...” (ลิลิตยวน **พ่าย**), “...อันว่ากรุงสญไชยราช ก็มาเป็นพระบาท ศรีสุทธธนาธิบตี ธาตรี ศวาลิลก อนนเปนชนกแห่งพระตถาคต นี้แล...” (มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ นครกัณฑ์), “...กรุงกระษัตริย์ฟังอรรธวัจนา เคื่องแคนวิญญา ได้อภัยศಾಯ องค์...” (จันทกนิรคำฉันท์), “...อันกรุงกษัตริย์ทุกพารา ก็ระอาขออก พระองค์หมด...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ **พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑** ตอนโนมาตันครองกรุงศรีอยุธยา แล้วได้นางมณีเกสร), “...แล้วมี บัญชาปราศรัย แก่กรุงกษัตริย์น้อยใหญ่ถ้วนหน้า...” (บทละครเรื่อง **พระศรีเมือง** ตอนที่ ๕ ท้าวพินทุทัตให้ธิดาเสี่ยงคู่), “...คนธรรพ์ครั้นเห็นกรุง กษัตริย์ แจรงรหัสให้เนตรตั้งบรรหาร...” (กาภีกุลอนสุภาพ), “...ขอยกเรื่อง เดินทางกลางแดนด้าว จะกลับกล่าวกรุงอังกฤษอดิศ...” (นิราศลอนดอน), “...กรุงกระษัตริย์จิมเจิมเฉลิมพัคตร์ ทรงสังข์ทักษิณาวฏ์ต่อหัตถา...” (นิราศ **หนองคาย**).

กรุงไกร [กรุงไกร] เมืองหลวงอันใหญ่ยิ่ง, เมืองหลวงอันสำคัญยิ่ง, เช่น “...ซุกคิด นฤปดินทร์ ชนินทร์ชนกครอง กรุงไกรขมัยหมอง กมลท่าทุกคืนวัน...”

(สมุทรโฆษคำฉันท์), “...อ้าแม่อย่าหวังแก่งนกกา ชนนี้ณะกรุงไกร อ้าแม่อย่าหวังแก่งนกใน นครเรตเรือนทอง...” (อิเหนาคำฉันท์), “...ศรีสิทธิพิพิพิตดุจกรุงไกรยศ โสฬสมิ่งแมนสวรรณร์ สรรค์หยาดหล้าฟ้าพิภพจร นครทวารวตินทร์...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนสุดดีพระเกียรติ), “...ครั้นเสร็จสมโภชลูกกรัก มอบเวนอาณาจักรกรุงไกร...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนอภิเษกพระสังข์), “...ขอให้เป็นดาวเดือนเลื่อนลอยมา ประจักษ์ตาผู้คนทั้งกรุงไกร...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนที่ ๒ ท้าวเสนาภูกุณาเข้ามาเมือง)

กรุงศรี [กรุงสี] เมืองหลวงอันมีสิริ, เมืองหลวงอันมีมิ่งขวัญ, เมืองหลวงอันมีมงคล, เช่น “...พระองค์ผู้เป้นใหญ่ในกรุงศรี บยินดีดูคื่น เล่าแล...” (มหาชาติคำหลวง กันท์หิมพานต์), “...อันโดยทางที่จะไปนั้น ไตรมาส จึงถึงราชบัลลังก์กรุงศรี...” (นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน), “...สุดจะคิดบิดเบือนให้เหมือนประสงค์ ขอจอมพงศ์โมเลศเกษกรุงศรี...” (ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๕ เพลงยาวเจ้าพระ), “...ในท้องตราว่ากล่าวตามข่าวบอก ทุกบ้านนอกขอบเขตขึ้นกรุงศรี...” (กลอนเพลงยาวชมพระยาศรีเพ็ญ), “...ห้ามปลากัดดัดทุเรียนอาเพี้ยนไก่ พระมิให้เฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี...” (กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว), “...เสร็จสิกขาลาพรตยศกระษัตริย์ ผ่านสมบัติบำรุงการกรุงศรี...” (เพลงยาวคุณพุ่มแต่งเฉลิมพระเกียรติ).

กฤตญชลี [กฤตตันชะลี] กระพุ่มมือไหว้, ประนมมือไหว้, เช่น “...พระนลประนมวันทา ทูลปฏิญาณจะรับใช้ กิจใด ๆ ท่านประสงค์ จักจงจัดด้วยดี แล้วกฤตญชลี นอบ ยอภายอย่างเคารพ...” (พระนลคำหลวง เล่ม ๑ สรรคที่ ๓).

กลใด [กน-] อย่างไร, อย่างไร, แบบใด, รูปแบบใด, เช่น “...คนสรรพจักรกลใด บมียลเยี่ยไฉน จะจำมาอ้างคุณน...” (กาพย์คำฉันท์), “...เมื่อความรักอันใจดังไฟกัลป์ จะให้กลั่นให้ทนกลใด...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนอิเหนาเข้าห้องสการะวดี), “...ตำริกลใดหมาย แมนแท้...” (โคลงฉันเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย),

“...คอยสดับตรับฟังจะสั่งงาน จะมีการเหตุผลด้วยกลใด...” (นิราศหนองคาย), “...สององค์ทรงโคก กำสรตวิโยค ครวญคร่ำรำพรรณ มวญแมนแดนดง แสนสงสารครัน จึงปรึกษากัน จะทำกลใด...” (มหาชาติคำฉันท์), “...ราชกิจกลใดเจ้า เรื่องร่อนรนไฉน...” (โคลงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๑ ห้องที่ ๔๗), “...ข้าแต่พรหมนักสิทธิ์ ลูกยาผิต กลใด ท่านจึงได้ลงโทษ โปรดว่ากล่าวสั่งสอน ฉันทพิตร วัฏบุตร...” (จันทรา มาตลีลิต).

กล่นกลาด [กล่นกลาด] ร่วงหล่นลงเต็มพื้น เช่น “...บ้างหล่นกล่นกลาดดาดดา ปักขาจับจิกแจจัน...” (บทละครเรื่องพระศรีเมือง ตอนที่ ๓ พระศรีเมืองเข้าเมืองยโสธร), “...บ้างทรงผลกล่นกลาดเคลื่อนไป บ้างเข้าโคลสูกห้ามหอมขจร...” (บทละครเรื่องพระศรีเมือง ตอนที่ ๔ พระศรีเมืองได้นางสุวรรณเกสร), “...แล้วร่วงหล่นกล่นกลาดดาดแด่นดิน ไม่รู้สิ้นสับสำหรับกับลิ้งกา...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๒ ตอนนางละเวงเชิญนางสุวรรณมาลีและกษัตริย์ทั้งหมดเข้าเมือง), “...ดอกหล่นกล่นกลาดปิดพีรวรรตมาลี ก็หอมตรลบลมเลว...” (สูตรธนูคำฉันท์), “...ตามทางที่มันมาไชร่ ต้นไม้หักโค่นกลิ้ง ทั้งกิ่งทั้งต้นกล่นกลาด ดาดาดไปทั่ววิถี คณกรับ้ามั่นคลั่ง...” (พระนลคำหลวง เล่ม ๑ สรรคที่ ๑๓), กลาดกล่น ก็ว่า.

กล่นกลุ้ม [กล่นกลุ้ม] ประดังกันเข้ามามากมาย, ออกันเข้ามามากมาย, เช่น “...ฝูงชนกล่นกลุ้มทอด ทฤษฎา...” (โคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง), “...พวกกรมการเกณฑ์พลมากล่นกลุ้ม นั่งกองสุขเพลิงพลางสว่างเหลือ...” (นิราศเมืองหลวงพระบาง).

กล่นเกลื่อน [กล่นเกลื่อน] มากมาย, เรี่ยรายไป, เช่น “...รัพลกล่นเกลื่อน แรมทางสามเดือน จึงถึงบุรี เร่งตั้งพลับพลา ให้พระเทวี อุทัยโถมศรี อยู่นอกพารา...” (นางอุทัยกลอนสวด), “...ตึกกวันจันเรียบระเบียบเบือน ฝูงคนกล่นเกลื่อนแน่นหนา...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนพระนารายณ์อวดตาเป็นพระบรมจักรกฤษณ์ เสวยราชย์กรุงธนงกา), “...ร้องเรียกพวกพลกล่นเกลื่อนมา แต่ลั่นแกลัวกล้าในการยุทธ์...” (บทละครเรื่องอิเหนา).

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนอุณากรรณยกพลออกตามอิเหนา), “...เพราะรกรือเสื่อสาธยายข้างเถื่อน กล่นเกลื่อนอาไศรยในไพร่สนธ์...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนนางสร้อยทองชมดง), “...เหรรายร้ายเรียง จรเข้าเมียงมองตาม ฉลามฉลากไล่พัน ราษฎรหันหาเพื่อน ว้ายกล่นเกลื่อนคลาคล้ำ ผีพรายพรวดพราด...” (ลิลิตพระภยา), เกลื่อนกล่น ก็ว่า.

กลบกลุ้ม [กลบกลุ้ม] ปกคลุมอยู่จนมองไม่เห็นทาง เช่น “...ผดคลีกลบกลุ้ม บัฏพิน ชรุ่มแสงทิน กรจรดบดบัง...” (พระรถคำจันทร์), “...ผดคลีกลบกลุ้ม ชุ่มควัน ขับกันเร่งราชมาร...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ ตอนสหัสกุมารเตรียมทัพ), “...แลเห็นควันเพลิง กลบกลุ้ม ตระหลบพุ่มพฤกษาสิงขร...” (บทละครเรื่องอุณรุท ตอนพระอุณรุทจากนางกนิรี), “...จุดปิ่นหลักกันควันคลุ้ม กลบกลุ้มไปกลองคงคา...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนกองทัพอัศวินท้าวพะยอมกูหนิงตีเมืองด่านดาหา), “...ควันดล กลบกลุ้มในดงดาน ชั่วพลวแสงสว่างกลางโพยม...” (นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนท้าวพินทุมารตามสิงห์ไกรภพ), “...ควันตระหลบ กลบกลุ้มมีดคลุ้มไป จนหายใจไม่มีใครออกวิ่งชอกซอน...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๓ ตอนหัสไชยรบกับวายุดาวยุพัฒน์), “...พื้นภาคเวหาหนั้น ควันเผา กลบกลุ้ม มีดคลุ้มทั่วทิศทาง ไม่มีสร้างบังเลย...” (จันทราชาติลิลิต), กลุ้มกลบ ก็ว่า.

กลบเกลื่อน ๑ [กลบเกลื่อน] ทำให้เบาบางลง, ทำให้ราบเรียบ, ทำให้หายไป, ทำให้หมดสิ้นไป, เช่น “...จึงจับจอบ กลบเกลื่อนบักพี รบตีตั้งคำพระสิทธิ...” (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนท้าวชนกผั่งสีดา), “...หมายที่สำคัญไม่พ่นเพื่อน กลบเกลื่อนเกลี้ยไกลไว้ได้ดิน...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนท้าวหมันหย้าให้ไปยอมนางจินตะหราให้บันหย้), “...อันคนโทสทั้งหลายจ่ายเงินเดือนพอก กลบเกลื่อนไกลเกลี้ยเกลี้ยกัน...” (นิราศลอนดอน), “...กลบเกลื่อนโทสค่าเข้า เพื่อให้หายแผล...” (โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม), เกลื่อนกลบ ก็ว่า. (ดู เกลื่อน ๑, เกลื่อนกลบ ๑).

กลบเกลื่อน ๒ [กลบเกลื่อน] พูดยำพราง, พูดยับบังความจริง, เช่น “...อย่าพักกล่าวกลบเกลื่อนเอื้อนอำ ว่าแสวงทำจำจิตพิสมัย...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนอิเหนาให้รับนางมหายารศรีและนางสกา ระวดีเข้าเมือง), “...พุดจากกลบเกลื่อนเตือนเมียรัก ชวนชักพุดอื่นให้ชื่นใจ...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนนาง ลาวทองฝันร้าย), “...จึงแต่งสารการรักมาตักเตือน แม่กลบเกลื่อนแก่งเส ด้วยเล่ห์กล...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๒ ตอนนางยุพา ผกาหลวงสังฆราชบาทหลวง), “...องค์ศรีปีติหรา ทรงเสาวนา อำมาตย์ตะหมิง ท้าวหนึ่งคำนึง อำอึ้งหยัง แล้วเอื้อนวจนัง กลบเกลื่อนเจื่อนงำ...” (อิเหนา คำฉันท์ ตอนเข้าห้องจินตะหรา), เกลื่อน หรือ เกลื่อนกลบ ก็ว่า. (ดู เกลื่อน ๒, เกลื่อนกลบ ๒).

กล่อมเกลี้ยง [กล่อมเกลี้ยง] อบรมบ่มนิสัยให้มีความประพฤติดี เช่น “...โอ้พระมารดาของลูกเอ๋ย พระคุณเคยกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงสั่งสอน...” (บทละคร นอกเรื่องพิกลทอง ตอนนางอรุณวดีผูกคอตาย), “...เฝ้าถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกมา ไม่นิราศคลาดคลาสิกคีนวัน...” (บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตอนอิเหนาพบนางจินตะหราที่พระเมรุ), “...แล้วกำชับสาวศรีพี่เลี้ยง จงถนอมกล่อมเกลี้ยงโอรสา...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนนางพันธุรัตออกป่า), “...ทั้งเนื้อหอมกล่อมเกลี้ยงเพียงพิกุล กอดให้อุ่นอ่อนกว่าไม่น่าพึง...” (นิราศวัดเจ้าฟ้า), “...ลูกของเจ้าเล่าแม่จะรับเลี้ยงช่วยกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้ได้ถวาย...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ พลายงามพบขุนแผน).

กลอยใจ [กลอยใจ] ผู้มีใจร่วมกัน หมายถึงลูกที่รักหรือหญิงคนรัก เช่น “...น้องฝันเห็นกอดแก้ว กลอยใจ...” (ลิลิตพระลอ), “...ตีฆ้องสองโมงบ้าย ทุกข์พี่ชายฟายน้ำตา ร้อนรนบ่นครวญหา ไกลพี่แล้วแก้วกลอยใจ...” (กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก), “...จึงยกเอาลูกน้อยกลอยใจ ลงจากพิไชยธนา...” (บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอนพระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมพานางสุริยาฯ ไปส่งเมืองสิงห์), “...ไกลกลอยใจอยู่ด้าว ดงหนาม...” (โคลงต้นนิราศ

ตามเสด็จทัพลำนํ้าน้อย), “...ระดับเรือนเหมือนหนึ่งเพชรสำเร็จแล้ว
ถนอมแก้วกลอยใจมิให้หมอง...” (นิราศวัดเจ้าฟ้า), “...กอดนางพลางช่วย
เช็ดน้ำตา เสงยหน้าจวบหน่อยเกิดกลอยใจ...” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน
ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เล่ม ๒ ตอนขุนแผนสะเดาะเครื่องจำ).

กลอยสวาท [กลอยสะหวาด] ผู้มีรักร่วมกัน หมายถึงลูกที่รักหรือหญิงคนรัก
เช่น “...ดูราลูกน้อยกลอยสวาท เจ้าว่าประหลาดพ่อสงสัย...” (บทละคร
เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ ตอนนางสวาทหัดตัดพ้อ
ฤๅษีโคทมเสียดลูก), “...จะกล่าวถึงเงือกน้อยกลอยสวาท ซึ่งรองบาทพระอภัย
เมื่อไกลสถาน...” (นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๑ ตอนกำเนิด
สุดสาคร), “...ราตรีเดียวกลอยสวาทจะคลาดแคล้ว ประคองแก้วใครอย่าเห็น
แก่หลังไหล...” (นิทานคำกลอนเรื่องลักษณวงศ์ ตอนสร้างพระเมรุ),
“...มานอนไกลกลอยสวาทที่ขาดคราว ไ้อ้จะหนาวเนื้อฟุ้งทุกวัน...” (นิราศ
กลาง), “...กรุง ทวารพดีไกล กลอยสวาท...” (โคลงนิราศกรุงเก่า), เขียน
เป็น กลอยสวาทิ ก็มี เช่น “...ดุษณี กามา เพื่อแม่พร้าขอพบ ประสบสองรัก
ราช อาบัดนี้แก้วกลอยสวาทิก็มาสม สว่างอารมณ์ใจแม่แล...” (มหาชาติ
คำหลวง กัณฑ์นครกัณฑ์), “...ด้วยนางผู้กลอยสวาทิ ข้านี้เนากระษัตริย์
เริ่มจกมาร่วมมารศรี สมสมรด้วยนยา...” (โศภิตกลอนสวด), “...อนิจจา
ลูกน้อยกลอยสวาทิ แสนอนาถไร้ญาติวงศ์...” (บทละครนอกเรื่องยวน
ตอนนางประวะลิมคลอดโอรส), “...เจียรจากนุชมาไกล กลอยสวาทิ...”
(โคลงนิราศชุมพร), “...ลูกน้อยกลอยสวาทิเจ้าคลาดแคล้ว หนีแม่ไปแล้ว
นอกอา...” (บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์หนีนางพันธุรัต).

กลัดกลั่น [กลัดกลั่น] อัดอั้นในใจ, คับแค้นใจ, เช่น “...สะอื้นอัดกลัดกลั่นตันอุรา
หนึ่งนิราศตรมใจมิใคร่คลาย...” (นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนสิงห์
ไกรภพครองหญิงนางสร้อยสุตา), “...เขาจึงน้อยจิตรกล้า กลัดกลั่นใจตาย...”
(ลิลิตนิราชาคิริ ตอนกาหลิบและข้าราชการพลอยเศร้โสภิตด้วยอาบ),
“...เพลิงราคกลับแรงกลุ้ม กลัดกลั่นกลี้นระกำ...” (โคลงนิราศพะเนียด),
“...แสนกระสันกลัดกลั่นเพียงสลบ คิดปรารภจะไม่ทันถึงวันถนอม...”
(ประชุมเพลงยาวภาคที่ ๘ เพลงยาวความเก่า), กลั่นกลัด ก็ว่า.